

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Ieva Burkutė

Edukologijos (specializacija – vaiko teisių apsaugos vadyba) magistrantūros studentė

**TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS LAIKINOSIOS
GLOBOS NAMUOSE: DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. Nijolė Bražienė

Šiauliai, 2013

Darbas originalus Ieva Burkutė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMO LAIKINOSIOS GLOBOS NAMUOSE TEORINIS PAGRINDIMAS	9
1.1. Dokumentai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą Lietuvoje	9
1.2. Vaiko teises ir teisėtus interesus ginančios institucijos Lietuvoje	18
1.3. Laikinoji globa vaikų globos institucijų Lietuvoje kontekste.....	21
1.4. Vaiko, gyvenančio globos namuose, elgesio, emocijų ir adaptacijos ypatumai	28
2. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMO LAIKINOSIOS GLOBOS NAMUOSE EMPIRINIS TYRIMAS	34
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	34
2.2. Vaiko gerovės principų laikymasis laikinosios globos namuose	36
2.3. Laikinosios globos namų darbuotojų požiūris į jų įstaigoje gyvenančių vaikų teisių užtikrinimą	43
2.3.1. Laikinosios globos namų bendradarbiavimas su kitomis institucijomis.....	55
2.3.2. Laikinosios globos namų darbas su biologine vaiko šeima	57
IŠVADOS.....	62
REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA.....	65
PRIEDAI	70

SANTRAUKA

TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS LAIKINOSIOS GLOBOS NAMUOSE: DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS

Magistro darbas

Vaikai, tik netekę savo šeimos, yra ypatingai pažeidžiami, ir jų teisių užtikrinimas didžia dalimi priklauso nuo jais laikinosios globos namuose besirūpinančių žmonių. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip laikinosios globos namuose darbuotojai užtikrina likusių be tėvų globos vaikų teises. Šiam tikslui įgyvendinti atlikta anketinė apklausa ir interviu, skirti pagrįsti arba paneigti hipotezę, kad tėvų globos netekusių vaikų teisės laikinosios globos institucijoje nėra pakankamai užtikrinamos. Tyrimo tikslui pasiekti suformuluoti uždaviniai: išsiaiškinti, kokia vaiko subjektyviai suvokiama gerovė laikinosios globos namuose; įvertinti laikinosios globos namų darbuotojų vaikų teisių išmanymą tėvų globos netekusių vaikų teisių užtikrinimo kontekste; nustatyti, kaip laikinosios globos namų darbuotojai praktiniame darbe užtikrina vaikų teises; išsiaiškinti, kaip laikinosios globos namų darbuotojai bendrauja / bendradarbiauja su biologine vaiko šeima ir kitomis institucijomis, kad būtų maksimaliai užtikrintos tėvų globos netekusių vaikų teises. Tyrime dalyvavo 47 specialistai ir 10 laikinosios globos namų auklėtinių. Tyrimo metodologija grindžiama humanistinėmis, pozityvistinėmis ir egzistencialistinėmis nuostatomis.

Išanalizavus vaikų požiūrį, išryškėjo, jog laikinosios globos namuose nepakankamai paisoma vaiko teisės į emocinį saugumą, ne visada paisoma vaikų dalyvavimo ir jų interesų pirmumo teisės. Per mažai dėmesio skiriama vaiko adaptacijos periodui įstaigoje. Vaikai ne visada sulaukia paaiškinimų, vaikų santykiai su darbuotojais – dalykiški, neasmeniniai. Tyrimo duomenys parodė, jog laikinosios globos namų darbuotojai teoriškai yra susipažinę tiek su vaiko teisėmis, tiek su jas reglamentuojančiais teisės aktais. Specialistai prioritetą teikia: teisingam suaugusiųjų elgesiui su vaiku, teisei į mokslą bei fiziniam ir emociniam saugumui. Specialistai nuolat tobulina savo kvalifikaciją ir siekia įgyti kuo daugiau darbui reikalingų žinių. Laikinosios globos įstaigose sunkiausiai sekasi įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę. Vaikai dažniausiai negali daryti įtakos sprendimams, kurie tiesiogiai siejasi su jais pačiais, taip pat ne visada yra suteikiama reikalinga informacija, kai reikia apsispręsti.

Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis daugumoje laikinosios globos namų yra laikomas svarbiu veiksniu ir skatinamas, suprantant jo naudą tiek specialistams, tiek patiems vaikams. Dažniausiai bendradarbiaujama su policija, socialinės paramos skyriumi ir ugdymo įstaigomis, tačiau pasigendama bendradarbiavimo su bendruomenės nariais, pedagoginėmis psichologinėmis tarnybomis bei kitais vaikų globos namais.

Esminiai žodžiai: laikinosios globos vaikų namai, teisių užtikrinimas, darbuotojų požiūris.

SUMMARY

RIGHTS ASSURANCE OF CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CUSTODY IN TEMPORARY FOSTER HOMES: ATTITUDE OF THE STAFF

Master Thesis

Children having lost their family become extremely vulnerable; ensuring their rights mainly depends on the staff looking after them in the short-term foster homes. The research aims at identifying how the staff at the short-term foster institutions ensure the children's rights. In order to carry out the research, a questionnaire and interview surveys have been organized, so that the hypothesis regarding inadequate security of the children's rights at the short-term foster institutions could be approved or disapproved of. The following objectives have been formulated: to clarify the child's perception of well-being at the short-term foster institution; evaluate the foster institution staff's knowledge of the child's rights; to define how the staff the foster institutions ensure the child's rights on a daily basis; to clarify how the staff of the short-term foster care institution interacts with the child's biological parents and other institutions in order to ensure the maximum rights of the child having lost their parents. 47 staff members and 10 inmates have participated in the survey. The research methodology is based on the humanistic, positivist and existentialist principles.

Having analysed the children's attitude, it was made clear that short-term foster institution do not adequately consider the children's right to the emotional security. Too little time is spent on the child's adaptation period in the institution. The inmates do not always get adequate explanations to the questions that arise to them, their relationships with the staff members are formal and lack personal approach. Also, the children's involvement and their right of priority are not always considered. The findings of the research demonstrate that the staff of the short-term foster institutions are well acquainted with the children's rights as well as the legislation regarding those rights. Professional staff sets priorities to the correct behaviour towards the inmates, their right to education and emotional security. The most complicated goal to achieve within the short-term foster institutions is to implement the inmates' right to involvement. The inmates cannot make influence on the decision making of the issues directly-related to their interests; as well as relevant information on decision making is not always supplied. Co-operation with other institution is regarded as an important factor and is promoted in most short-term foster institutions, the importance of which is well-perceived by both the staff and the inmates. The police, social support and educational institutions are among those; however, co-operation with the members of local community, pedagogical-psychological institutions and other foster institutions is not adequate.

Key words: short-term foster homes, rights of children, staff-members' attitude.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Šeima vaikui yra svarbiausia socialinė aplinka, kurios pagrindiniai uždaviniai – užtikrinti vaiko dvasinę, emocinę, psichologinę, materialinę ir socialinę gerovę.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose nurodoma, kad vaiku yra laikomas kiekvienas asmuo, neturintis 18 metų. Kiekvienas vaikas, kaip ir suaugęs žmogus, turi prigimtines, politines ir pilietines teises. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijoje (1959) ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (1995) vaikas pirmiausiai traktuojamas kaip visapusiško rūpinimosi objektas, tačiau kartu minėti dokumentai apibrėžia teisinius aspektus, kuriais įvertinamos vaikų kaip piliečių teisės ir pripažįstami jų gebėjimai keisti gyvenimą. Taigi vaiko sąvokai būdingas dvilypumas: iš vienos pusės, jis – žmogaus teisių subjektas, t. y. teises turintis pilietis, iš kitos pusės, – rūpinimosi žmogumi objektas, t. y. nuo šeimos priklausomas asmuo (pagal Poviliūnas, 2007). Tačiau, pasak V. Čepukienės ir R. Pakrosnio (2008), daugybė vaikų būtent savo šeimoje patiria nepriežiūrą ar prievartą, kuri gali būti tokia didelė, kad vaikui likti šeimoje tampa nesaugu. Tokiu atveju šeimos funkcijas perima kitos institucijos.

Lietuvoje teisiškai reglamentuojamos dvi globos rūšys: laikinoji ir nuolatinė globa. Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2012)¹, Lietuvoje 2011 metais globai į įvairias institucijas buvo atiduoti 2 305 vaikai (plg. 2010 metais – 2 145 vaikai). Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2011 metų veiklos ataskaita, iš visų 2011 m. pabaigoje 10 813 globojamų (rūpinamų) vaikų 2 822 buvo globojami laikinai.

Lietuva, ratifikavusi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją (1995), įsipareigojo vaikui, kuris neteko tėvų globos, užtikrinti visapusišką paramą. LR civiliniame kodekse (2006) apibrėžiama, kad vaiko laikinoji globa (rūpyba) – laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje ar institucijoje. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą. Nustatant laikinąją globą paprastai dar nėra aišku, ar priežastys ir aplinkybės, dėl kurių ji nustatoma, bus laikinai ar nuolat. Tai priklauso nuo padėties, į kurią yra patekęs vaikas. Bendras visų laikinosios globos skyrimo pagrindų bruožas – ji tęsiama tol, kol priežastys, dėl kurių ji skirta, išnyksta arba atsiranda pagrindas skirti nuolatinę globą (Matulevičiūtė, 2009).

Išanalizavus mokslinę literatūrą vaikų teisių užtikrinimo klausimais, pastebėta, kad daugiausiai mokslininkų dėmesio skiriama vaiko teisių įgyvendinimui, apsaugai Lietuvoje, vaikų teisiniam švietimui, tėvų požiūriui į vaiko teises (Jonynienė, 2005; 2009; Dromantienė, Šalaševičiūtė, 2006; Kairienė, Dzindzaliėnė, 2009; Kairienė, Žiėmienė, 2007; Kerulienė,

¹ žr. Lietuvos statistikos departamentas: Socialinės paslaugos 2011: vaikai, kuriems nustatyta globa (rūpyba) pagal globos (rūpybos) nustatymo priežastis. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2012_06_Socialine_apsauga.xls

2009; Stripeikienė, 2003; ir kt.). Paauglių, laikinai netekusių tėvų, emocinės būsenos ypatumai aptarti J. Laurinavičiūtės ir N. Cibulskaitės (2008), globos namuose gyvenančių vaikų prisitaikymo sunkumai – A. Goštauto, R. Pakrosnio ir V. Čepukienės (2004). Globos namų auklėtinių savęs vertinimo ypatumai – V. Gudonio, K. R. Samašonok, Gudžiūnaitės (2008).

R. Šalaševičiūtės ir kt. (2006) atliktame tyrime atkreipiamas dėmesys, kad globos namuose vaikų teisių nepaisoma ir tai gali būti dėl to, kad įvairių įstaigų specialistai vengia bendradarbiauti, trūksta iniciatyvumo ir geranoriškumo, nuoseklaus ir įvairiapusiško požiūrio į problemų sprendimą. Neretai įstaigose dirbantys specialistai mėgina išvengti tiesioginės atsakomybės, intensyvaus darbo reikalaujančių vaiko ir jo šeimos problemų sprendimo ir, vadovaudamiesi jų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose apibrėžtomis siauromis funkcijomis, siekia tokių vaikų globą ir priežiūrą perduoti kitai įstaigai.

Kalbant apie laikinosios globos namus, galima daryti prielaidą, kad juose vaikai išgyvena didesnę psichologinę įtampą nei vaikai, jau kurį laiką gyvenantys globos namuose ir čia daugiau ar mažiau adaptavęsi. Tuo tarpu, vaikai, tik netekę savo šeimos, yra ypatingai pažeidžiami, ir jų teisių užtikrinimas didžia dalimi priklauso nuo jais laikinosios globos namuose besirūpinančių žmonių. Būtent šis aspektas suponavo **tyrimo problemą** – neatlikta tyrimų, analizuojančių, kaip laikinosios globos namų darbuotojai užtikrina vaikų teises.

Tyrimo objektas – vaikų teisių užtikrinimas.

L. Dromantienė ir R. Šalaševičiūtė (2006), pristatydamos atliktą tyrimą, kuriame analizavo vaiko gerovės politiką ir vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, pastebėjo, kad Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse, vaikai yra ta visuomenės grupė, kurios gerovė buvo ir yra pažeidžiamiausia. B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) pastebi, kad nors vaikas Konvencijos pripažintas aktyviu teisės subjektu, besinaudojančiu savo teisėmis, tačiau vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitus asmenis (šio darbo kontekste – per laikinosios globos namų darbuotojus – *aut. pastaba, I. B.*). B. Kairienės ir R. Žiemienės (ten pat) teigimu, vaiko teisių įgyvendinimo srityje (bent jau ankstyvosios vaikystės laikotarpiu) vyrauja paternalistinis požiūris į vaiko teises, gerovę, lūkesčius, poreikius ir kita, t. y. „suaugęs geriau žino, ko vaikui reikia“. Remiantis tokiomis pozicijomis, suformuluota **tyrimo hipotezė** – tėvų globos netekusių vaikų teisės laikinosios globos institucijoje nepakankamai užtikrinamos.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip laikinosios globos namuose darbuotojai užtikrina likusių be tėvų globos vaikų teises.

Uždaviniai:

1. Remiantis bendraisiais vaiko gerovės principais, išsiaiškinti, kokia vaiko subjektyviai suvokiama gerovė laikinosios globos namuose.

2. Įvertinti laikinosios globos namų darbuotojų vaikų teisių išmanymą tėvų globos netekusių vaikų teisių užtikrinimo kontekste.
3. Bendrųjų vaiko gerovės principų kontekste nustatyti, kaip laikinosios globos namų darbuotojai praktiniame darbe užtikrina vaikų teises.
4. Išsiaiškinti, kaip laikinosios globos namų darbuotojai bendrauja / bendradarbiauja su biologine vaiko šeima ir kitomis institucijomis, kad būtų maksimaliai užtikrinamos tėvų globos netekusių vaikų teisės,

Tyrimo metodologija grindžiama *humanistinėmis, pozityvistinėmis* ir *egzistencialistinėmis nuostatomis*. *Humanizmo idėjos* laiduoja lygiaverčius santykius, kai vaikas vertinamas kaip asmenybė su savo nuomone. Asmenybė siekdama savirealizacijos nuolat auga ir vystosi. Šia idėja pagrįstu ugdymu norima padėti ugdytiniams suvokti ir patenkinti savo poreikius, taip skatinant jų asmenybės tapsmą, įsijausti į jų padėtį, nuoširdžiai ir atvirai su jais bendrauti (Bitinas, 2000). Be to, pasak C. Rogers, sėkmingai žmogaus raidai būtina skatinanti aplinka, teigiamas aplinkinių vertinimas ir besąlygiška pagarba, meilė (cit. Katiliūtė-Boydston, 1997). *Pozityvistinio* ugdymo nuostatos kreipia dėmesį į realias gyvenimo problemas ir praktinį jų sprendimą, o *egzistencialistinio* ugdymo paskirtis – padėti ugdytiniui įsitvirtinti savosios egzistencijos plotmėje, rasti jėgų įveikti priešiško pasaulio baime, visuotinio rūpinimosi sferoje įžvelgti būties prasmę. Nors egzistencializmo filosofija pabrėžia gyvenimo beviltiškumą, ugdymo plotmėje į pirmą vietą iškyla vilties aspektas (Bitinas, 2000).

Tyrimo metodai:

1. *Teoriniai*: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, dokumentų turinio analizė.
2. *Empiriniai*: anketinė apklausa, pusiau struktūrizuotas interviu.
3. *Statistiniai*: statistinė ir lyginamoji rezultatų analizė (content analizė).

Tyrimo imtis ir organizavimas. Negalima tiksliai nurodyti, kiek Lietuvoje iš viso yra laikinosios globos namų², todėl tiriamoji imtis suformuota vadovaujantis patogumo kriterijumi – „pasirinktus tiriamuosius lengva rasti“ (Kardelis, 2002, p. 327). Tyrime sutiko dalyvauti 47 darbuotojai iš 8 laikinųjų vaikų globos namų ir 10 šių įstaigų ugdytinių.

Tyrimo etapai.

Pirmajame etape, atlikus dokumentų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, išsiaiškinus, kokios institucijos Lietuvoje gina vaiko teises ir teisėtus interesus, išanalizavus

² Paskutiniaisiais teikiamais duomenimis, 2008 m. Lietuvoje laikinųjų globos namų buvo 13, vėlesnių metų duomenys neteikiami, nurodant, kad „duomenys konfidencialūs, paskutinio laikotarpio statistinė informacija bus pateikta vėliau, pagal nustatytus terminus“ (žr. Lietuvos statistikos departamentas: Vaikų globos įstaigų skaičius metų pabaigoje. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161103&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=6564&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>).

laikinosios vaikų globos kontekstą mūsų šalyje bei susipažinus su tėvų globos netekusių vaikų emociniais ir adaptaciniais ypatumais, parengtas tėvų globos netekusių vaikų teisių užtikrinimo laikinuosiuose globos namuose teorinis pagrindimas.

Antrajame etape parengtas tyrimo instrumentas, atliktas pusiau struktūrizuotas interviu ir anketinė apklausa.

Trečiajame etape analizuoti ir apibendrinti tyrimo duomenys, formuluotos išvados ir rekomendacijos.

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Vaikų teisių užtikrinimo kontekste pirmą kartą atkreiptas dėmesys būtent į laikinosios globos namuose gyvenančių vaikų teisių užtikrinimo analizės klausimus, bandant atsakyti į juos pateikiant darbuotojų, t. y. svarbiausių žmonių, kurie labiausiai rūpinasi laikinai tėvų globos netekusiais vaikais, požiūrį. Tyrimu nustatyta, kad laikinosios globos namų darbuotojų veikla labiau ribojama stacionarių paslaugų teikimu vaikui, jie nepakankamai teoriškai pasirengę ir bendrauja su kiekvienu vaiku taip, kad tas bendravimas paviršutiniškai grindžiamas pagarba jo teisėms. Visgi, iš kitos pusės, viena iš pagrindinių problemų, trukdančių tinkamai užtikrinti vaikų teises laikinosios vaikų globos namuose, gali būti pačių vaikų netinkamas elgesys, pvz., taisyklių nesilaikymas, bėgimas iš globos namų, nenoras mokytis, asocialus elgesys ir kt. tikėtina, kad šis tyrimas inspiruos tolesnius ir išsamesnius tyrimus šioje srityje.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro santrauka lietuvių kalba, santrauka anglų kalba, įvadas, teorinės analizės ir empirinio tyrimo dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas. Tyrimo duomenis iliustruoja 17 lentelių ir 5 paveikslai. Prieduose pateikiami laikinosios globos namuose gyvenančių vaikų interviu klausimai, laikinosios globos namų darbuotojams skirtas klausimynas ir keturios duomenų apdorojimo lentelės. Darbo apimtis be priedų – 69 puslapiai.

1. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMO LAIKINOSIOS GLOBOS NAMUOSE TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Dokumentai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą Lietuvoje

Kaip buvo rašyta įvadinėje darbo dalyje, Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijoje (1959) ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (1995) vaikas pirmiausiai traktuojamas kaip visapusiško rūpinimosi objektas, tačiau kartu minėti dokumentai apibrėžia teisinius aspektus, kuriais įvertinamos vaikų kaip piliečių teisės ir pripažįstami jų gebėjimai keisti gyvenimą. Taigi vaiko sąvokai būdingas dvilypumas: iš vienos pusės, jis – žmogaus teisių subjektas, t. y. teises turintis pilietis, iš kitos pusės, – rūpinimosi žmogumi objektas, t. y. nuo šeimos priklausomas asmuo (pagal Poviliūnas, 2007). Visgi svarbiausia, kad tokios traktuotės pirmiausiai sietinos su vaiko gerove, į kurią, remiantis aukščiau įvardytais svarbiausiais tarptautiniais vaiko gerovę reglamentuojančiais dokumentais, orientuojami keturi principai:

1. *Nediskriminacijos principas* reiškia, jog reikia atsižvelgti į atskirtyje esančių vaikų grupių, tokių, kaip vaikai su negalia, vaikai institucijose [mūsų atveju, laikinuosiuose globos namuose gyvenantys vaikai – *pastaba aut., I. B.*] ar pabėgėlių vaikai, gyvenimo aplinkybes ir gerovę, nepriklausomai nuo jų amžiaus, lyties, etninės priklausomybės, geografinių ir ekonominių aplinkybių.
2. Principas, jog būtina atsižvelgti į tai, *kas geriausia vaikui*, reiškia, kad imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaikais ir jų gerove, svarbiausia – vaikas ir jo kaip piliečio statusas.
3. *Vaikų gyvenimo sudėtingumą* atspindi vaikų teisė gyventi ir sveikai vystytis. JTVTK įtvirtina visapusi (holistinį) požiūrį į vaiką, pagal kurį vienoda reikšmė skiriama vaikų pilietinėms, socialinėms, ekonominėms ir kultūrinėms teisėms, tačiau pabrėžiama, jog šios teisės yra tarpusavyje susijusios, universalios ir nedalomos.
4. *Pagalbos vaiko nuomonei principas* pripažįsta vaikų teisę būti išklausytiems ir išgirstiems bet koku su jais susijusiu klausimu (Bradshaw ir kt., 2006; cit. Poviliūnas, 2007).

Bradshaw ir kt. (2006; cit. Poviliūnas, 2007) išskiria aštuonias vaiko gerovės sritis:

1. *Materialinė padėtis*. Vaiko gyvenimas namuose ir artimiausioje aplinkoje turi didelį poveikį jo vystymuisi ir gerovei. Ypač didelę reikšmę vaikų gerovei ir geram vystymuisi įvairiausiais atžvilgiais turi ekonominė padėtis.
2. *Būstas* atspindi vaikų gyvenimo sąlygas ir būsto problemas.
3. *Sveikata*.

4. *Subjektyviai suvokiama gerovė* (pastarosios dvi sritys – vaiko gerovės užtikrinimo pagrindas).
5. *Švietimas* – svarbi vaiko gerovei sritis ne tik dabartiniu, t. y. jo augimo metu, bet lemia ir jo būsimas galimybes ateityje.
6. *Vaikų santykiai*. Situacija šeimoje, santykių kokybė šeimoje ir santykiai su vienmečiais yra ypač svarbūs vaikų gerovei.
7. *Pilietinis dalyvavimas. Rizika ir sauga* apima sąlygas ir elgseną, dėl kurių vaikams kyla tam tikra rizika (čia įtrauktini tokie aspektai kaip „vaikų mirtingumas“ ir „smurto patirtis“).

Į išvardytas vaiko gerovės sritis bei į įvardytus vaiko gerovės principus orientuojami svarbiausi strateginiai dokumentai, reglamentuojantys vaiko gerovę Lietuvoje. Tai – Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003) ir Vaiko gerovės valstybės politikos strategija (2005). Koncepcijoje gerovė suprantama kaip organizuota socialinių paslaugų ir institucijų sistema, sukurta padėti individams ir grupėms pasiekti patenkinamus gyvenimo, sveikatos ir asmeninių bei socialinių ryšių standartus, kurie leistų jiems išplėtoti visus gebėjimus ir pagerintų jų gyvenimo kokybę, atsižvelgiant į jų šeimų ir bendruomenės poreikius. Koncepcijoje nurodomi šie vaiko gerovės politikos aspektai:

- *Vaiko apsauga* – teisė augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą, taip pat teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus smurto.
- *Vaiko aprūpinimas* – teisė į išteklius ir paslaugas, (...), ypač skiriant dėmesį (...) vaikui, kuriam yra pavojus patirti skurdą, tėvų smurtą bei nepriežiūrą ar įsitraukti į nusikalstamą veiklą.
- *Vaiko dalyvavimas* – teisė veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje, individualiai ir kolektyviai, sukuriant vaikui socialinę erdvę jo aktyviam dalyvavimui.

LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) II skyriuje išskiriamos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės:

- *7 straipsnis. Vaiko teisė gyventi ir augti.*
- *8 straipsnis. Vaiko teisė būti sveikam.*
- *9 straipsnis. Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą.*
- *10 straipsnis. Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę.*
- *11 straipsnis. Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas.*
- *12 straipsnis. Vaiko turtinės teisės.*
- *13 straipsnis. Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą.*
- *14 straipsnis. Vaiko socialinės teisės.*

- 15 straipsnis. *Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą*
- 16 straipsnis. *Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį.*
- 17 straipsnis. *Vaikų, priklausančių Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), teisės*
- 18 straipsnis. *Vaiko pabėgėlio teisės.*
- 19 straipsnis. *Vaiko teisė dalyvauti vaikų apsaugos programose.*

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje teigiama, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“ (LR Konstitucija, 1992). Vadinasi, valstybė, jos ir vietos savivaldos institucijos įsipareigoja ginti visus vaikus, kaip pažeidžiamiausių visuomenės dalį, ir jų teises, nepriklausomai nuo to, ar jie auga šeimoje, ar likę be tėvų globos. Vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje reglamentuoja:

1. Konvencijos: Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija; Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje; Europos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo; 1961 m. Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos priemonių srityje; 1980 m. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų; 1996 m. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje.
2. Įstatymai: LR Konstitucija, LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, LR šeimynų įstatymas, LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, LR pilietybės įstatymas, LR vaikų išlaikymo fondo įstatymas, LR išmokų vaikams įstatymas ir kt.).
3. Kodeksai: LR civilinis kodeksas ir LR civilinio proceso kodeksas.
4. Kiti įvairūs nutarimai ir įsakymai.

Be privalomojo pobūdžio dokumentų, yra ir rekomendacinio pobūdžio tarptautinių dokumentų, kuriuose kalbama apie vaiko teises ir jų apsaugą, tai – Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija (tai – svarbiausias dokumentas, įvardijantis ir įtvirtinantis vaiko teises. Šiuo dokumentu siekiama kurti pasaulį vaikams bendradarbiaujant su vaikais).

Visuotinę Žmogaus teisių deklaraciją 1948 metais gruodžio 10 dieną priėmė ir paskelbė Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Lietuva prisijungė 1991 metais kovo 12 dieną. Iš viso pasaulyje 46 šalys yra ratifikavusios šią deklaraciją. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje teigiama, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs bei turėdami tokias pat teises. Visos šioje

deklaracijoje minimos teisės ir laisvės turi būti taikomos nepaisant jokių skirtumų – rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, turtinės padėties ir pan.

Deklaracijoje yra 30 straipsnių, kuriuose akcentuojamos žmogaus teisės šiais aspektais: kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą, niekas neturi teisės neteisėtai atimti laisvės iš kito žmogaus, prekiauti žmonėmis, kankinti, žeminti orumą. Visi žmonės turi lygias teises į įstatymo apsaugą, bešališką teismą bei būti laikomi nekaltais, kol teismas neįrodo esant kitaip. Niekas neturi teisės kištis į privatų ar šeimos gyvenimą. Kiekvienas žmogus gali laisvai judėti savo šalyje, išvykti iš šalies ir grįžti atgal, pasirinkti gyvenamąją vietą kiekvienos valstybės teritorijoje bei prašyti politinio prieglobsčio kitoje šalyje. Taip pat deklaracijoje akcentuojamos tokios svarbios žmogaus teisės kaip teisė į pilietybę ir galimybę ją pakeisti, teisė tuoktis, turėti asmeninę nuosavybę, laisvai reikšti savo mintis, įsitikinimus, religijos laisvė, susirinkimų laisvė. Kiekvienas žmogus, kaip visuomenės narys, turi teisę į socialinę apsaugą, teisę dalyvauti valdant savo šalį. Minimos ir tokios teisės kaip teisė į poilsį ir laisvalaikį, teisė į mokslą ir išsilavinimą, į darbą, teisė į sau ir savo šeimai pakankamą gyvenimo lygį (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497).

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaraciją (toliau – JT Vaiko teisių deklaracija) JT Generalinė Asamblėja paskelbė 1959 m. lapkričio 20 d., ir ja buvo siekiama, kad vaikai turėtų pilnavertę ir laimingą vaikystę bei galėtų naudotis nurodytomis teisėmis ir laisvėmis, nepaisant rasės, odos spalvos, lyties, religijos, kalbos ir pan. JT Vaiko teisių deklaraciją sudaro 10 principų, kuriuose pabrėžiama, kad kiekvienam vaikui turi būti garantuojama ypatinga apsauga bei galimybė ir sąlygos saugiai ir sveikai vystytis fiziškai, protiškaiai, doroviškai ir dvasiškai. Kiekvienas vaikas turi teisę į vardą ir pilietybę, į socialinį aprūpinimą, mokymąsi ir priežiūrą, teisę į išsimokslinimą, paramą, apsaugą nuo netinkamo elgesio su jais bei apsaugą nuo diskriminacijos (*Valstybės žinios*, Nr. 60-1501).

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) yra pagrindinis dokumentas, skatinantis pokyčius ir vaiko teisių apsaugą kiekviename Jungtinių Tautų Organizacijos šalyje narėje. Lietuva prie šios konvencijos prisijungė 1992 m. sausio 8 d., o ratifikavo 1995 metais. Konvenciją sudaro 54 straipsniai, kuriuose labai detalai išaiškintos ir aprašytos Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje įvardintos vaiko teisės. Lietuva, pasirašydama šią sutartį, oficialiai įsipareigojo gerinti vaikų padėtį bei sudaryti kiek galima geresnes sąlygas vaiko gerovei užtikrinti (*Valstybės žinios*, Nr. 60-1501).

Šį dokumentą ratifikavusios šalys įsipareigoja ginti vaiko teises pasitelkiant visas įmanomas priemones: administracines, teisines, edukacines ir kitas. Visų šių valstybių edukaciniai tikslai ir principai turi atitikti tuos, kurie yra įvardinti Vaiko teisių konvencijoje.

Konvencija įpareigoja suaugusius visuomenės narius, o ypač tuos, kurie praktikuoja ugdomąją veiklą, t. y. tėvus, pedagogus ir kitus, įgyvendinti vaiko teises (Jonynienė, 2005).

Konvencija yra skirta vaiko teisių apsaugai, o vaiku yra laikomas asmuo, nesulaukęs 18 metų. Pasak B. Kairienės, R. Žiemienės (2007), kai kurie Konvencijos straipsniai savo reikšme ir panaudojimo universalumu prilygsta bendrosioms nuostatomis įgyvendinant vaiko teises, todėl laikomi bendraisiais principais. Galima būtų paminėti tokius straipsnius kaip vaiko teisė į gyvybę ir galimybę gyventi ir vystytis (6 str.), pagarba vaiko pažiūroms (12 str.), diskriminacijos draudimas (2 str.). Vaiko teisė gyventi ir vystytis yra labai svarbi įgyvendinant visus Konvencijos straipsnius, nes vystymasis yra holistinė sąvoka, apimanti vaiko fizinį, protinį, dvasinį, psichologinį, dorovinį ir socialinį vystymąsi. Vaiko teisė sveikai vystytis atsispindi ir kituose Konvencijos straipsniuose: vaiko apsauga nuo smurto (19 str.), vaiko apsauga nuo kankinimo, žiauraus, nežmoniško, žeminančio elgesio, bausmių (37 str.) Konvencijos straipsniuose: kalbant apie vaiko atskyrimą nuo tėvų (9 str.), tėvų atsakomybę už vaiko auklėjimą ir vystymąsi (18 str.), vaiko, neturinčio galimybės augti savo šeimoje, specialią apsaugą ir paramą (20 str.), įvaikinimą (21 str.), neįgalių vaikų globą (23 str.), vaiko laisvės apribojimą (40 str.).

Konvencijoje požiūris į vaiko apsaugą remiasi suvokimu, jog vaikas yra priklausomas ir pažeidžiamas šeimos ir visuomenės narys. Suaugusieji yra atsakingi už vaiko apsaugą. Iš tiesų, vaiko apsauga iš esmės siejasi su vaiko priklausomumu. Visuomenė suteikia vaikui specialų statusą, pripažindama suaugusius atsakingais už vaikų apsaugą ir užtikrinančiais saugią globą. Vaiko apsauga Vakaruose pasireiškė industrializacijos periodu. Ji siejosi su labdarinių organizacijų veikla. Vaiko apsauga yra susijusi su gerovės valstybės raida, ypač pasireiškusia po Antrojo pasaulinio karo, kai valstybė prisiėmė atsakomybę už savo piliečius (Kabašinskaitė, 2002). Vertinant šią konvenciją, svarbu paminėti, kad ji paprastai yra laikoma sistemine normų visuma, susidedančia iš atskirų dalių, veikiančių vaiko gerovei. Valstybės, ratifikavusios vaiko teisių konvenciją, turi ne tik teisę, bet ir priedermę, atsižvelgus į vaiko fizinį ir protinį nesubrendimą, teisiškai reglamentuoti užtikrinančių ypatingą vaiko apsaugą ir priežiūrą priemonių sistemą ir reikiamas teises priemones. Todėl pirmiausia konvencija yra skirta įstatymų leidėjui, teisėsaugos institucijų darbuotojams ir kitiems asmenims, vykdančioms veiklą, kuri susijusi su vaiko teisėmis ir apsauga (Drakšienė, 2005).

J. Stripeikienė (2003) žmogaus teisių ir vaiko teisių santykį apibūdina trimis aspektais:

- vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;
- atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo;

- atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių gyvendinimo garantijų vaidmenį.

Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (1993) Lietuvoje buvo ratifikuota 1997 metais. Šią konvenciją sudaro 48 straipsniai, kuriuose nurodyta, kad harmoningam vaiko asmenybės vystymuisi būtina sąlyga – augti šeimos aplinkoje, laimės, meilės ir abipusio supratimo atmosferoje. Pabrėžiama, kad kiekvienos valstybės pareiga yra pirmiausia užtikrinti vaikui tos šalies globą šeimoje, iš kurios vaikas yra kilęs, tačiau jeigu nėra galimybių to padaryti, šeima vaikui randama kitoje valstybėje. Konvencijoje akcentuojama, jog tarptautinis įvaikinimas vykdomas atsižvelgiant į vaiko interesus ir pagrindines teises, taip pat yra užkertamas kelias vaikams pagrobti, perduoti ar verstis jų kontrabanda (*Valstybės žinios*, 1997, Nr. 101-2550).

Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų buvo sudaryta 1980 metais Hagoje, o ratifikuota Lietuvoje – tik 2002 metais. Šią Konvenciją pasirašiusios valstybės siekia užtikrinti, kad, sprendžiant klausimus, susijusius su vaikų globa, svarbiausia yra vaikų interesai. Tikslas: tarptautiniu mastu apsaugoti vaikus nuo žalingų padarinių, kuriuos sukelia jų neteisėtas išvežimas ar laikymas, nustatyti tvarką, kuri užtikrintų greitą jų sugražinimą į valstybę, kurioje jie nuolat gyvena, taip pat užtikrinti teisę su jais matytis (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51-1932).

Konvencija dėl valdžios institucijų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje (1961) Lietuvoje įsigaliojo 2002 metais. Konvenciją sudaro 25 straipsniai, kuriuose nustatytos bendros taisyklės dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje (*Valstybės žinios*, 2001, Nr. 75-2640). Vykdamas šioje konvencijoje numatytus reikalavimus, 2006 metais vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba buvo įgaliota vykdyti vaiko teisių ir interesų apsaugos funkcijas.

Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (1996) Lietuvoje įsigaliojo 2004 metais. Konvencija yra ypač naudinga sprendžiant ginčus dėl globos ir bendravimo teisių.

Šioje konvencijoje tėvų pareigos apima tėvų valdžią ar bet koki analogišką valdžios santykį, nustatantį tėvų, globėjų ir kitų teisėtų atstovų teises bei pareigas vaiko asmens ar turto atžvilgiu. Taip pat svarbu paminėti, kad konvencija labai naudinga sprendžiant tėvų ginčus dėl globos ir bendradarbiavimo teisių; užtikrinant nelydimų nepilnamečių apsaugą; įkurdinant vaiką kitoje valstybėje (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 91(1)-4125).

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) yra vienas iš svarbiausių teisinių dokumentų, reglamentuojančių ir ginančių vaiko teises Lietuvoje. Jo

paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus, suderintus su LR Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais. Įstatyme, remiantis LR Konstitucija, Jungtinių Tautų Organizacijos 1959 metų Vaiko teisių deklaracija, 1989 metų Vaiko teisių konvencija ir kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais, nustatytos pagrindinės vaiko teisės (pvz., teisė gyventi ir augti, teisė būti sveikam, teisė į individualybę ir jos išsaugojimą, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, teisė į gyvenimo sąlygas ir kt.) laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos. Įstatymas taip pat reguliuoja vaiko elgesio kontrolės ir jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų, kitų fizinių ir juridinių asmenų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807).

Vaiko globos organizavimo nuostatai (2002) reglamentuoja bendruosius Lietuvos Respublikos teritorijoje likusio be tėvų globos vaiko globos (rūpybos) organizavimo principus, vaiko globėjo (rūpintojo) pirminės atrankos, pasirengimo, skyrimo, atleidimo arba nušalinimo nuo pareigų, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo ir pasibaigimo tvarką. Nuostatai reglamentuoja ilgalaikės globos ir rūpybos socialines paslaugas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 35-1275).

Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas (2006). Šiame įstatyme apibrėžiama socialinių paslaugų samprata, tikslai ir rūšys, reglamentuojamas socialinių paslaugų valdymas, skyrimas bei teikimas. Taip pat apibrėžiamas socialinės globos įstaigų licencijavimas, finansavimas, mokėjimas už socialines paslaugas bei ginčų nagrinėjimas. Socialinių paslaugų įstatymas numato, kad specialiosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ar kompensuoti bendrųjų socialinių paslaugų nepakanka. Pagal šį įstatymą vaiko globa ir rūpyba priskiriama prie specialiųjų socialinių paslaugų (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 17-589).

Socialinių paslaugų įstatyme apibrėžiama, kad likęs be tėvų globos vaikas yra vaikas iki 18 metų, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba). Tai reiškia, kad nepriklausomai nuo paskirtos globos ir rūpybos formos (laikinoji ar nuolatinė), teisėkūroje įvedamas sąvokos apibrėžimas – likęs be tėvų globos vaikas. Papildomai apibrėžiama, kad socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba) (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 17-589).

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimiausioje aplinkoje įstatymas (2011). Šiuo įstatymu siekiama apsaugoti tiek vaikus, tiek suaugusiuosius nuo smurto artimiausioje aplinkoje, kuris dėl jo žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veiksmų.

Įstatymu siekiama greitai reaguoti į iškilusią grėsmę, imtis prevencijos priemonių bei teikti apsaugos priemones ir tinkamą pagalbą (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 72-3475).

Anksčiau minėtos konvencijos, teisės aktai bei dokumentai bendrai apima vaiko teisių užtikrinimą, bei vaikų globą. Tačiau kalbant apie laikinąją globą, pagrindinis dokumentas, kuriuo vadovaujantis Lietuvoje vaikams skiriama ir įgyvendinama vaiko laikinoji globa yra Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai (2007).

Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose (2007) teigiama, kad vaiko laikinosios globos planavimą vykdo net kelios institucijos. Pagrindinius sprendimus priima Vaiko teisių apsaugos skyrius. Šis skyrius priima sprendimą dėl vaiko laikinojo globėjo tinkamumo, sudaro vaiko laikinosios globos planą dėl vaiko laikinosios globos sprendimų, taip pat vaiko globos planą dėl vaiko globos peržiūros, saugo ir nuolat papildo vaiko laikinosios globos bylą. Vaiko teisių apsaugos skyrius taip pat pagal kompetenciją teikia pagalbą vaiko globėjui vaiko teisių apsaugos ir atstovavimo klausimais, perduoda vaiko globėjui iš vaiko laikinosios globos bylos dokumentus ar jų kopijas, tiesiogiai susijusius su vaiko globėjo pareigų vykdymu, vykdo vaiko Laikinosios globos priežiūrą vaikus globojančioje šeimoje ir socialinės globos įstaigoje (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 61-2360).

Laikinosios globos planavime vaiko teisių apsaugos nutarimai yra patvirtinami Savivaldybės administracijos direktoriaus. Savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu per 3 darbo dienas nuo vaiko laikino apgyvendinimo nustatoma vaiko laikinoji globa ir šeimos atstovas arba socialinės globos įstaiga paskiriama vaiko globėju (rūpintoju). Savivaldybės administracijos direktorius tvirtina sąrašą šeimų ir socialinės globos įstaigų, kurios gali priimti vaikus bet kuriuo paros metu (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 61-2360).

Savivaldybės Socialinės paramos skyrius įvertina situaciją dėl vaiko paėmimo iš šeimos, savo kompetencijos ribose organizuoja trumpalaikę socialinę globą vaikui socialinės globos įstaigoje ar vaikus globojančioje šeimoje bei socialinę priežiūrą globojamo vaiko tėvams, organizuoja pagalbą vaikams globojančiai šeimai ir socialinės globos įstaigai socialinės globos klausimais (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 61-2360). Taip pat būtina paminėti, jog planuojant laikinąją globą turi būti atsižvelgiama į vaiko, kuris geba išreikšti savo poreikius ir interesus, nuomonę. Interesų paisymas ne tik padeda užtikrinti vaiko teisių laikymąsi, bet kartu gali padėti vaikui lengviau susitaikyti su esama situacija bei adaptuotis naujoje aplinkoje. Laikinosios globos nuostatuose yra reglamentuojama, kad vaikui gavusiam globą suteikiama socialinė pagalba, tačiau pasigendama informacijos apie socialinių paslaugų teikimą tėvams ir darbą su jais nei kokios institucijos turėtų būti atsakingos už tai.

Apibendrinant galima teigti, kad visuose išvardintuose teisės aktuose yra garantuojamas vaiko interesų bei fiziologinių, saugumo, meilės ir kitų poreikių patenkinimas. Vaikai yra

žmonijos dalis, kuriai privalo būti garantuota galimybė naudotis prigimtinėmis ir teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis bei laisvėmis. Vaikai turi teisę sulaukti pagalbos, paramos ir apsaugos. Valstybė privalo užtikrinti ir sudaryti galimybes vaikams jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais.

1.2. Vaiko teisės ir teisėtus interesus ginančios institucijos Lietuvoje

Lietuvoje vykdant vaiko globos reformą bei globą traktuojant kaip socialinių paslaugų teikimą, įvairios su vaikais susijusios organizacijos įsipareigoja bendradarbiauti tam, kad būtų įgyvendinamos ir ginamos vaiko teisės. Už vaikų globą atsakingi asmenys, sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, siekia bendradarbiauti su psichologine-pedagogine tarnyba, socialinio darbo, teisėtvarkos, medicinos tarnybomis bei kitomis vaiko globos institucijomis, atstovaujančiomis vaiko interesus (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010). Įgyvendinant vaiko laikinąją globą, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas globos namų ir įvairių institucijų, ginančių vaiko teises, bendradarbiavimui.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) įtvirtinta, kad vaiko teisių apsaugą Lietuvoje užtikrina:

- Valstybė ir jos institucijos;
- Vietos savivaldos institucijos;
- Visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga.

Lietuvoje už vaiko teisių apsaugą yra atsakingos šios valstybės institucijos:

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga;
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai;
- Visuomeninės organizacijos (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Siekiant užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą ir apsaugą, 1997 metais buvo įsteigta Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Ji įgyvendina JTO Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja be tėvų globos likusių vaikų globą ir rūpybą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 50-1432).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas – gerinti vaiko teisinę apsaugą, ginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus, užtikrinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktuose nustatytą

vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimą, atlikti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą bei kontrolę Lietuvoje (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 50-1432).

Pagrindiniai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus uždaviniai:

- prižiūrėti ir kontroliuoti, kaip Lietuvoje vykdomos Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos ir kitų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą reglamentuojančių tarptautinių teisės aktų nuostatos;
- prižiūrėti ir kontroliuoti, kaip laikomasi Lietuvos nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nuostatų;
- koordinuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, nevyriausybinų organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų veiksmus, sprendžiant su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga ir užtikrinimu susijusius klausimus;
- identifikuoti ir analizuoti minėtų teisės aktų vykdymo trūkumus, teikti pasiūlymus jų realizavimo procesui tobulinti;
- formuoti ir daryti įtaką visuomenės nuomonei, kad vaikui reikia išskirtinio dėmesio bei paramos, kad būtina užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir įstatymais saugomų interesų apsaugą;
- atstovauti vaikams valstybės politiniuose ir visuomeniniuose procesuose;
- keisti informacija ir skleisti žinias tinkamos vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais;
- skatinti visavertį vaikų dalyvavimą sprendžiant su jais susijusius klausimus;
- metinėmis veiklos ataskaitomis atkreipti valstybės dėmesį į tas vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimo sritis, kuriomis rūpinamasi nepakankamai ar neadekvačiai (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 50-1432).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti 1998 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. nutarimu priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis. Vaikų teisių apsaugos taryba bei rajonų Vaikų teisių apsauga, atsako už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo organizavimą, kontrolę bei priežiūrą (*Valstybės žinios*, 1998, Nr. 66-1961).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra Lietuvos Respublikos valstybės įstaiga, kurios vienas iš veiklos tikslų – formuoti šeimos ir jaunimo politiką, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą. Siekdama įgyvendinti šį tikslą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atlieka šias funkcijas, susijusias su vaiko teisių apsauga:

- koordinuoja šeimos politikos įgyvendinimą visose srityse;

- koordinuoja priemonių, skirtų smurtui privačioje erdvėje mažinti ir pagalbai aukoms, įgyvendinimą;
- analizuoja vaiko teisių apsaugos būklę, teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos tobulinimo;
- koordinuoja vaiko globos (rūpybos), įvaikinimo, vaiko apsaugos nuo smurto ir tarptautinės vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimą;
- teisės aktų nustatyta tvarka organizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje (*Valstybės žinios*, 1998, Nr. 66-1961).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Šios tarnybos veiklą reglamentuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti 2005 m. Vyriausybės nutarimu (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 126-4501).

Pagrindiniai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos uždaviniai:

- užtikrinti vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą;
- organizuoti įvaikinimą LR piliečiams ir užsieniečiams Lietuvos Respublikoje;
- organizuoti vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo teismuose sistemos įgyvendinimą;
- organizuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų kvalifikacijos tobulinimą ir globėjų (rūpintojų) bei įtėvių rengimą (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 126-4501).

Įgyvendindama jai pavestus uždavinius, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atlieka tokias pagrindines funkcijas:

- vykdo vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą;
- gina vaiko teises ir teisėtus interesus valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybiniuose organizacijose ir kitose įstaigose;
- pagal kompetenciją koordinuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikia joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais;
- užtikrina įvaikinimą reglamentuojančių LR teisės aktų ir LR tarptautinių sutarčių nuostatų vykdymą;
- kasmet renka iš savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, valstybės institucijų ir įstaigų statistinę informaciją apie vaikus ir ją sistemina, analizuoja, apibendrina ir pateikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms;

- pagal kompetenciją teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pasiūlymus, išvadas ir teisės aktų projektus dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo teismuose praktikos vienodinimo bei kitais klausimais;
- pagal kompetenciją nagrinėja fizinių ir juridinių asmenų pateiktus prašymus ir skundus (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 126-4501).

Už vaiko teisių apsaugą atsakingos vietos savivaldos institucijos

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai. Jų veiklą reglamentuoja Bendrieji savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai yra savivaldybių administracijų struktūriniai padaliniai, kurie pagal kompetenciją įgyvendinti JT vaiko teisių konvencijos ir vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, atstovauja vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ir gina juos teisės aktų nustatyta tvarka (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 120-5415).

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pagrindinės funkcijos:

- vykdo vaiko teisių apsaugą savivaldybės teritorijoje;
- pagal kompetenciją organizuoja vaiko globą (rūpybą), jos priežiūrą ir įvaikinimą;
- rengia ir įgyvendina vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos priemones, tarp jų ir skirtas vaiko teisių pažeidimų prevencijai gerinti;
- atstovauja vaiko interesams teisiniuose procesuose;
- konsultuoja tėvus, globėjus (rūpintojus), tėvius, pedagogus, socialinius darbuotojus, kitus fizinius bei juridinius asmenis ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais;
- kaupia ir analizuoja pranešimus apie smurtą patyrusius ir smurtaujančius vaikus, inicijuoja šiems vaikams ir jų tėvams specialistų ir institucijų būtinos pagalbos suteikimą;
- kreipiasi į atitinkamas teisėsaugos institucijas dėl asmens, keliančio grėsmę vaiko saugumui ir sveikatai, patraukimo administracinę atsakomybę ar baudžiamojo persekiojimo pradėjimo;
- organizuojant pagalbą ir paramą vaikui ir socialinės rizikos šeimoms;
- teikiant metodinę paramą socialiniams darbuotojams (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 120-5415).

Visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga

Visuomeninė organizacija yra ne pelno siekianti organizacija. Organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga, teikia socialinę, psichologinę, psichiatrinę, teisinę pagalbą, konsultavimo, ugdymo ir palaikymo, laikino apgyvendinimo bei kitas paslaugas.

Visuomeninės (nevyriausybinės) organizacijos gali įsteigti: krizių centrus, krizių tarnybas, šeimos centrus, vaikų dienos centrus, kompleksinės pagalbos centrus, pagalbos telefonu linijas ir kt.

Visuomeninė vaiko teisių apsauga vykdoma bendradarbiaujant visuomeninėms organizacijoms su valstybės, vietos savivaldos institucijomis, laikantis šio įstatymo bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, nuostatų (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807).

Siekiant, kad laikinoji vaiko globa truktų kuo trumpesnę laiką tarpą, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas darbui su biologine vaiko šeima. Įvertinus problemas, dėl kurių tėvams buvo apribotos tėvystės teisės, būtinas tinkamas kompleksinės pagalbos suteikimas, kuris padėtų įveikti esamas problemas. Lietuvoje tokioms šeimoms pagalbą teikia ne tik valstybės institucijos, savivaldybių socialinių paslaugų centrai, bet ir krizių centrai, vaikų dienos centrai, šeimos centrai bei kitos su vaiko teisių apsauga susijusios organizacijos ir įstaigos. Svarbu yra tai, kad nuo šių institucijų bendradarbiavimo priklauso vaiko laikinosios globos tinkamas įgyvendinimas.

Apibendrinant galima teigti, kad norint, jog būtų tinkamai užtikrinama vaiko teisių apsauga, sprendžiamos problemos ir teikiama veiksminga pagalba tiek vaikams, tiek jų tėvams, laikinosios globos namų specialistai turėtų bendradarbiauti ne tik tarpusavyje, bet ir su kitomis institucijomis. Veiksmingą pagalbą galima suteikti tik tada, kai yra sutelkiamas įvairių specialistų darbas, kuris reikalauja žinių ir gebėjimų įvairiose srityse.

1.3. Laikinoji globa vaikų globos institucijų Lietuvoje kontekste

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, įvyko esminių pokyčių, kurie turėjo įtakos ir šeimos, kaip mažosios žmonių grupės, funkcionavimui socialinėje, politinėje ir ekonominėje srityje. Pirmiausia šeima nukentėjo dėl sumažėjusio užimtumo, didėjančio nedarbo, šešėlinės ekonomikos. Pablogėjus materialinei ir socialinei padėčiai, ėmė ryškėti tam tikri neigiami faktoriai šeimos gyvenimo sferoje. Jie pasireiškė gimstamumo mažėjimu, neregistruotų santuokų bei nesantuokinių ir rizikos grupei priskiriamose šeimose gyvenančių vaikų skaičiaus didėjimu (Alifanovienė, Tautkutė, 2006).

Vaikai, neturintys šeimos, yra viena pažeidžiamiausių ir jautriausių visuomenės dalių. Šeima yra svarbiausias veiksnys, turintis įtakos vaiko asmenybės vystymuisi, sėkmingam augimui ir tobulėjimui. Viena svarbiausių vaiko tėvų užduočių – sukurti specifinę gyvenimo vietą ir erdvę, kurioje būtų įgyvendinamos pagrindinės šeimos funkcijos. Tačiau vis dažniau šeimos nevykdo savo pareigų, nesirūpina vaiku ir jo gerovės užtikrinimu. G. Kviešienės (2003) teigimu, Lietuva, kaip ir kitos pasaulio šalys, susiduria su vaiko teisių apsaugos problemomis,

kurios neretai kyla dėl vaikų socialinio, materialinio bei pedagoginio apleistumo šeimoje ir visuomenėje. Tai dažnai perauga į nusikalstamumą, įsitraukimą į narkomaniją, prostituciją, vaikų išnaudojimą, savižudybes ir pan. Pasak R. Braslauskienės (2001), asocialios šeimos – tai tokia terpė, kurioje bręsta būsimoji bešeimiai vaikai. Bešeimis vaikas – dėl kokių nors priežasčių netekęs artimųjų globos ar priežiūros, augantis vaikų globos institucijoje. Bešeimiais jie tampa tada, kai šeimoje susidaro labai prasta vaiko vystymosi situacija: negatyvūs santykiai tarp tėvų ir vaiko, vaikas ignoruojamas, tėvai agresyvūs, nuolat vaiką skriaudžia, apleidžia. Tokiu atveju kyla pavojus fiziniam ir psichologiniam vaiko saugumui, gresia vaiko teisių pažeidimai. Todėl tokiais atvejais būtinas valstybės įsikišimas. To rezultatas – Lietuvoje yra pakankamai didelė vaikų globos institucijų įvairovė.

Remiantis JT Vaiko teisių konvencijos 1 str., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 str., ir Vaiko globos organizavimo nuostatų 3 str.1 dalimi vaiku yra laikomas kiekvienas asmuo, neturintis 18 metų, jeigu įstatymų nustatyta tvarka jo pilnametystė nėra nustatyta anksčiau. Vaiko globa (rūpyba) – tai likusio be tėvų globos vaiko priežiūra, auklėjimas, ugdymas ir kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas bei palaikymas. Taip pat jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas.

Vaikų globos namai – tai socialinės globos įstaiga, kurioje ilgesniam ar trumpesniam laikui apgyvendinami ir globojami likę be tėvų globos vaikai. LR valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos įstatymas reglamentavo pagrindinius socialinio aprūpinimo principus, institucijas, socialinio aprūpinimo sistemos lėšų paskirstymą (Barkauskaitė, Griškėdienė, 1998).

Daugiau dėmesio vaiko teisių apsaugai mūsų valstybėje buvo pradėta rodyti 1992 metais, kai Lietuva prisijungė prie 1989 metais Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos patvirtintos Vaiko teisių konvencijos. Šioje konvencijoje įtvirtinta nuostata, kad joks vaikas negali būti paliktas be globos ar priežiūros, joje taip pat išreikšta meilės, rūpesčio bei apsaugos vizija. Dar efektyvesnė pagalba vaikams atsirado 1994 metais, kada buvo pradėta kurti Vaiko teisių apsaugos tarnybų sistema. 2001 metais vaiko globos įstatymą pakeitė Civilinio kodekso knyga Šeimos teisė. Remiantis šiais teisės aktais, vaikas, netekęs tėvų globos ar likęs našlaičiu, gali būti globojamas ne tik valstybiniuose globos namuose, bet ir šeimoje ar šeimynoje (Sakalauskas, 2000). Šie įstatymai taip pat numato šeimos narių tarpusavio teisinius, turtinius santykius, vaikų ir tėvų teises ir pareigas. Jie teigia, kad vaikui turi būti suteikta tokia apsauga ir globa, kokios reikia jo gerovei ir visaverčiam augimui. Kiekvienas vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai (Alifanovienė, Tautkutė, 2006).

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2012), Lietuvoje šiuo metu yra įvairaus pavaldumo 136 globos įstaigos. Kaip matyti 1 lentelėje, 2011 metais Lietuvoje, lyginant

ankstesniųjų metų globos įstaigų skaičius, jie yra labai panašūs. Galima pastebėti, kad 2004 metais buvo daugiau bendrojo lavinimo, specialiųjų mokyklų ir specialiųjų ugdymo centrų (69), valstybės apskričių vaikų globos namų (32) ir globos grupių ikimokyklinėse ugdymo įstaigose (24). Taip pat svarbu paminėti, kad 2010 metais smarkiai išaugo savivaldybių vaikų globos namų skaičius.

1 lentelė

Vaikų globos įstaigų skaičius Lietuvoje³

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kūdikių namai	5	5	5	5	5	5	5	5
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	69	50	50	44	45	43	39	37
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	4	4	4	4	4	4	4	5
Socializacijos centrai (specialieji auklėjimo ir globos namai)	4	4	4	4	4	4	7	6
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	32	33	33	33	33	32	7	7
Savivaldybių vaikų globos namai	22	20	21	23	23	32	60	58
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	12	14	14	15	15	20	17	18
Šeimynos (šeimyniniai globos namai)	40	37	36	35	37	37	39	47
Laikinosios vaikų globos namai	17	14	13	13	13
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	24	23	24	19	21	19	19	14

Prižiūrėti vaikus, rūpintis jų sveikata, ugdymu, išlaikyti juos, sudaryti palankias sąlygas, kad jie būtų pasiruošę savarankiškai gyventi visuomenėje – visų pirma yra tėvų pareiga. Vaikas tokią teisę turi neatsižvelgiant į tai, ar jo tėvai gali ar negali šias pareigas atlikti. Jam turi būti sudarytos tokios sąlygos, kad visos jo teisės būtų įgyvendintos ir tais atvejais, kai vaiko tėvų nėra, kai tėvai savo pareigų atlikti negali arba kai tėvų valdžia apribota (Alifanovienė, Tautkutė, 2006). Svarbu paminėti, kad netekti tėvų globos rizikuoja kiekvienas vaikas, augantis socialinės rizikos šeimoje.

Socialinės rizikos šeima įvardijama kaip šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja psichoaktyviomis medžiagomis ar yra priklausomi nuo azartinių lošimų. Tėvai neprižiūri vaikų, leidžia jiems valkatauti, elgetauti. Taip pat – tai tokia šeima, kurioje dėl turimos negalės, skurdo, socialinių įgūdžių stokos tėvai ar vienas iš jų negali ar nemoka prižiūrėti savo vaikų. Socialinės rizikos šeima taipogi apibūdinama kaip šeima, kurioje naudojama psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta. Arba tai – tokie asmenys, kurie gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1997).

³ Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161103&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=6564&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Duomenys apie Lietuvoje veikiančius laikinuosius globos namus kol kas neteikiami (žr. pastaba įvade, 1-oje išnašoje).

Remiantis 2 lentelėje pateiktais duomenimis, socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius Lietuvoje, nors ir nežymiai, mažėja.

2 lentelė

Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius⁴

	2007	2008	2009	2010	2011
Socialinės rizikos šeimų skaičius	11958	11350	11121	10904	10608
Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose	27881	25483	24222	23335	22073

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2012 metų pradžioje Vaiko teisių apsaugos tarnybų ataskaitoje buvo nurodyta 10,6 tūkstančių socialinės rizikos šeimų, kuriose augo 22,1 tūkstančiai vaikų. Lyginant su 2010 metų tuo pačiu laikotarpiu, tokių šeimų skaičius sumažėjo 0,3 tūkst., o jose augančių vaikų skaičius – 1,2 tūkst., tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad tėvų globos netekusių vaikų skaičius Lietuvoje vis dar nemažėja: 2011 metais tėvų globos neteko 2,3 tūkst. Vaikų, t. y. 7 procentais daugiau nei 2010 metais. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamame *Socialiniame pranešime 2011–2012* nurodoma, kad vaikai tėvų globos netenka dėl įvairių aplinkybių, svarbiausios kurių yra dvi:

1. Tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpino, nesidomėjo vaiku, neprižiūrėjo, netinkamai auklėjo, naudojo fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kilo pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, todėl vaikas įstatymų nustatyta tvarka buvo paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo savo tėvų). Dėl šios priežasties Lietuvoje 2011 m. tėvų globos neteko 1700 vaikų.
2. Tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negalėjo juo rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių. Dėl šios priežasties per ataskaitinius metus Lietuvoje tėvų globos neteko 338 vaikai.

Kitos svarbios priežastys, dėl kurių vaikai neteko tėvų globos 2011 metais, yra šios: tėvų arba vieno iš turėtų tėvų mirtis (6 proc. visų tėvų globos netekusių vaikų), vaikai įstatymų nustatyta tvarka buvo atskirti nuo tėvų (3 proc. visų tėvų globos netekusių vaikų) ir vaikai negalėjo gyventi su savo tėvais, nes jiems buvo neterminuotai apribota tėvų valdžia (2 proc. visų tėvų globos netekusių vaikų) (*Socialinis pranešimas 2011–2012*).

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (2006) išskiriamos šios vaiko globos rūšys: laikinoji globa ir nuolatinė globa. Yra tokios vaiko globos formos:

- *globa šeimoje* – ne daugiau kaip penkių vaikų globa (bendras vaikų skaičius su savais vaikais ne daugiau kaip 5 vaikai) natūralioje šeimos aplinkoje;

⁴ žr. Lietuvos statistikos departamentas: Socialinės paslaugos 2011: socialinės rizikos šeimų skaičius. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2012_06_Socialine_apsauga.xls

- *globa šeimynoje* – tokia globos forma, kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais ne daugiau kaip 12 vaikų) šeimos aplinkoje;
- *globa institucijoje* – kai likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas valstybinėje ar nevyriausybinėje vaikų globos institucijoje, kai nėra galimybės jo globoti šeimoje arba šeimynoje.

Vaiko globa plačiąja prasme reiškia jo išlaikymą, auginimą, jo sveikatos apsaugą, auklėjimą, apsaugą nuo išnaudojimo ir sunkaus darbo, jo turtinių interesų apsaugą (Mikalauskaitė, 2001). Vaikų globos įstaiga – tai vaikų globos namai, specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai, vaikų dienos centras arba kiti juridiniai asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka turintys teisę vykdyti vaikų globą (Tamašauskienė, 2007). Iš visų globos formų, globa šeimoje yra palankiausia vaiko asmenybės vystymuisi. Kiekvienam vaikui sėkmingai augti ir ugdytis reikia šeimos, kuria būtų galima džiaugtis, kurioje galima jaustis saugiai. Šeimos narių ir vaiko santykiai yra pagrindas toliau plėtoti savo santykius su aplinka, pasirengti visuomeniniam gyvenimui (Barkauskaitė, Gripkienė, 1998). Tam, kad vaiko raida būtų sėkminga, labai svarbus yra saugumo ir pastovių emocinių santykių su artimu žmogumi poreikių patenkinimas (Alifanovienė, Šerytė, 2006). O tai yra labai sunkiai pasiekama globos įstaigoje, ypač jeigu kalbama apie laikinąją globą.

Palyginus su nuolatine globa, laikinoji globa atsirado gerokai vėliau. Vaikų globos įstatymas, įsigaliojęs 1998 metų liepos 1 dieną, apibrėžia laikinosios globos sąvoką, tačiau pati laikinosios globos istorija prasidėjo 1996 metų rudenį, kai G. Kvieskienės iniciatyva buvo įkurti Vilniaus laikinosios globos namai „Atsigręžk į vaikus“. Ši įstaiga buvo skirta vaikams, neturintiems nuolatinės gyvenamosios vietos, yra paimti ar pabėgę iš namų dėl fizinės, psichologinės ar seksualinės prievartos, yra išvaryti iš namų, gyvena gatvėje ar netinkamuose gyventi būstuose su tėvais, kurie nesugeba jais deramai pasirūpinti (Ruibienė, 1999).

Tiek *LR Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose* (2007), tiek *LR Civiliniame kodekse* (2006) laikinoji globa (rūpyba) apibrėžiama kaip laikinai likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas, kitų jam tinkamai dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems. Šios globos tikslas yra grąžinti vaiką į šeimą. Globa steigiama iki 6 mėnesių laikotarpiui. Po to galima pratęsti arba steigti nuolatinę globą savivaldybės valdybos sprendimu, mero potvarkiu pagal savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos teikimą. Laikinosios vaikų globos namai – tai tokios globos įstaigos, kur laikinai apgyvendinami ir globojami vyresni nei 3 metų vaikai, netekę tėvų globos. Vaiko

laikinoji globa (rūpyba) skubiai arba planuotai nustatoma šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos įstaigoje.

Vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatoma, kai vaiko:

- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra dingę ir jų ieškoma. Iki kol teismas tėvus pripažins nežinia kur esančiais arba paskelbs mirusiais.
- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali rūpintis vaiku dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių;
- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui. Iki tol, kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo tėvų (*LR Civilinis kodeksas, 2006*).

LR Civilinis kodeksas (2006) reglamentuoja:

- Vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatoma nuo prašymo įregistravimo dienos rajono ar miesto savivaldybėje jos valdybos sprendimu pagal valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos teikimą.
- Vaikų laikinoji globa (rūpyba) organizuojama pagal vaikų laikinosios globos (rūpybos) nuostatus, kuriuos tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota valstybės institucija.
- Vaiko laikinoji globa baigiasi, kai vaikas: grąžinamas tėvams; sulaukia pilnametystės arba emancipuojamas; nustatoma nuolatinė globa (rūpyba) arba vaikas įvaikinamas.

Pagrindinės laikinųjų vaikų globos namų funkcijos: laikinas apgyvendinimas, maitinimas, informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, socialinė psichologinė pagalba, socialinių, darbinių įgūdžių ugdymas, popamokinės veiklos organizavimas, laisvalaikio organizavimas, ugdymo organizavimas ir kitos paslaugos reikalingos vaikui pagal jo savarankiškumo lygį.

Kaip pastebi D. Alifanovienė ir R. Šerytė (2006), didžiausias laikinųjų globos namų minusas yra tas, kad šiose institucijose dažniausiai nėra vykdomas socioedukacinis darbas su pačiu vaiku, jo biologine šeima ar būsimais globėjais. Dažna problema Lietuvoje yra tėvų girtavimas. Labai dažnai kaip tik dėl girtuokliavimo ir nesirūpinimo vaikais tėvams ir yra atimamos tėvų teisės. Vaikai atsiduria globos institucijoje ir neretai jau būna traumuoti ir pažeistos psichikos. Vaiko globa laikinuosiuose namuose trunka iki 12 mėnesių ir per šį laiko tarpą su juo turi dirbti tokie specialistai kaip – psichologas, psichiatras, pediatras, socialinis pedagogas ir kiti. Tačiau vaiko, kuris yra paveiktas psichosocialinių veiksnių, per tokį trumpą laiko tarpą resocializuoti neįmanoma, nes tai yra ilgas ir sudėtingas procesas, kuris trunka ne vieną mėnesį ar metus (Ruibienė, 1999). Dažniausiai laikinosios vaikų globos namai turi pagrindinį tikslą – grąžinti vaiką į šeimą ir jie šį tikslą labai dažnai pasiekia. Tačiau jeigu

biologinėje šeimoje neįvyksta esminių pokyčių, problema išlieka ir vaikui gyventi namų aplinkoje vėl tampa nesaugu. Todėl šiose įstaigose turėtų būti dirbama su pačiu vaiku ir nedarnia biologine šeima (Alifanovienė, Šerytė, 2006).

Kai vaikas yra atskiriamas nuo biologinės šeimos, tėvai neretai yra paliekami likimo valiai, negauna jokios socialinės, psichologinės ar juridinės pagalbos. Dažnai tokius tėvus lydi kaltės ar gėdos jausmas, kuriuos jie mėgina slėpti savyje. Šiuo metu Lietuvoje yra tokių tarnybų kaip dienos ar krizių centrai, vaiko ir motinos namai, vaikų globos namai ir kiti, kurie teikia pagalbą socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams. Tačiau tam tikrų tarnybų veiklos nesistemingumas bei menkas organizuotumas sąlygoja nekokybišką ar visiškai nevykdomą socioedukacinio darbo su socialinės rizikos šeimomis procesą (Stankūnienė, Eidukienė, 2001, cit. Alifanovienė, Tautkutė, 2006).

Laikinosios globos steigimas yra labai naudingas vyresniems vaikams, kai slaptas įvaikinimas jau neįmanomas, arba tuomet, kai dar yra vilties grįžti į biologinę šeimą. Globos steigimas šeimose ar šeimynose nėra proteguojama globos forma Lietuvoje ir retas vaikas palieka įstaigą dėl šios priežasties. Dar rečiau vaikams pasiseka išeiti iš globos namų dėl to, kad jų tėvams panaikinamas tėvų valdžios apribojimas, nes socialinis darbas su šeima, iš kurios buvo paimtas vaikas, yra labai minimalus (Šalaševičiūtė, Bedorf, Blažys ir kt., 2006).

Vaiko laikinoji globa (rūpyba) organizuojama vadovaujantis: LR Konstitucija (1992); Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencija (1989); LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (1996); LR civiliniu kodeksu (2006); Vaiko globos organizavimo nuostatais (2002); Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatais (2007); kitais LR teisės aktais ir LR sutartimis.

Apibendrinant galima teigti, jog laikinoji globa nustatoma vadovaujantis Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatais (2007). Laikinosios globos tikslas – grąžinti vaiką į šeimą, tačiau kaip dar vienas tikslas galėtų būti – sukurti vaikui kiek įmanoma panašesnę į natūralią šeimą aplinką, kurioje vaikui mažiau stigtų tikrųjų tėvų, jis jaustųsi saugiai ir visi jo būtų įgyvendinami. Siekiant įgyvendinti laikinosios globos tikslą, būtinas socialinis darbas tiek su vaiku, kuriam nustatoma laikinoji globa (rūpyba), tiek su jo tėvais.

1.4. Vaiko, gyvenančio globos namuose, elgesio, emocijų ir adaptacijos ypatumai

Vaiką nuolatos veikia nauji, dar nežinomi ir vis sudėtingesni veiksniai. Augantis vaikas yra nuolatos veikiamas socialinės aplinkos, prie kurios reikia priprasti, prisitaikyti. Anot S. Gerhardt (2004), vaikas yra tartum nebaigtas socialinis projektas, kuriam ypatingai svarbūs socialiniai santykiai. Šie santykiai padeda ne tik išgyventi vaikui fiziškai, bet be jų neįmanoma vystytis ir formuotis kaip asmenybei. Kūdikio artumo su suaugusiu žmogumi ieškojimas yra būdas išgyventi, kurio pagrindu formuojasi prieraišumo ryšys.

Kaip teigia W. Pearce ir D. Pezzot–Pearce (2001), vaikų fizinis, emocinis ar seksualinis išnaudojimas ir nesirūpinimas vaikais yra vienos iš pagrindinių priežasčių, kodėl apribojamos tėvystės teisės. Vaikai ir paaugliai, patekę į globos namus, turi ne tik naują globėją, bet ir nemažą prievartos, atstūmimo ir apleistumo patirtį. Anot R. Kaffemano (2000), tėvų netektis vaikui yra stresogeninė situacija, kuri neretai išprovokuoja neurotinius sutrikimus, asocialų, agresyvų elgesį. Elgesio nukrypimai gali signalizuoti, kad vaikas turi psichologinių, socialinių adaptacijos naujoje aplinkoje problemų. Šias problemas dažnai išreiškia protestu ar gynyba. Anot W. Pearce ir D. Pezzot–Pearce (2001) į globos namus patekusiems vaikams tenka susidoroti ne tik su gyvenimo šiuose namuose sunkumais, bet ir neretai integruoti į savo tapatumo formavimo procesą skausmingą ankstyvą patirtį.

Žukauskienė ir kt. (2001) globos namų auklėtinių problemas sieja ne tik su ankstesniais traumuojančiais įvykiais, bet ir su nepalankiomis gyvenimo globos įstaigoje sąlygomis ir neprofesionalių auklėtojų elgesiu. Nors yra įvairių nuomonių apie globos namų ir juose dirbančių specialistų elgesio įtaką vaikų ir paauglių psichologiniam-socialiniam funkcionavimui, tačiau daroma prielaida, kad globos namų ypatumai bei specialistų profesionalumas yra tie veiksniai, kurie gali turėti teigiamą arba neigiamą poveikį vaiko adaptacijai (Čepukienė, Pakrošnis, 2008). Taipogi yra manoma, kad vaiko gebėjimas prisitaikyti prie naujos aplinkos priklauso net gi nuo jo temperamento – individo psichinių ypatybių, nuo kurių priklauso tokia psichinės veiklos dinamika, kaip intensyvumas, tempas ar ritmas. Tai įgimta ir santykinai pastovi asmenybės savybė, padedanti suprasti adaptavimosi naujoje aplinkoje galimybes (Zambacevičienė, Stanaitienė, 2001).

L. Radzevičienė (2000) įvardija, kad kuo vėliau kūdikis patenka į globos namus, tuo yra geresnė jo socialinė adaptacija, nes vaikas augdamas net ir žemo sociokultūrinio išsivystymo šeimoje sąveikauja su tam tikru žmonių ratu ir motiną mato dažniau nei augdamas globos institucijoje. Tuo tarpu kuo ankstyvesniame amžiuje vaikas apgyvendinamas globos įstaigoje, tuo sunkiau vyksta jo socialinė adaptacija.

Įvertinus globos namų ugdytinių augimo sąlygų socialinės, kultūrinės ir ekonominės padėties situacijos derinius, tokius kaip nepalankios asmenybės formavimosi sąlygos šeimoje, gyvenimas atskirai nuo tėvų, neigiamas mokyklos ir bendraamžių poveikis taip pat elgesio ir emocinių problemų stipresnį pasireiškimą, socialinių įgūdžių trūkumą, akademinį nebrandumą, galima teigti, kad sąlygiškai situacija galėtų būti įvertinta kaip nepalanki asmenybės socialinei adaptacijai (Samašonok ir kt. 2005). Įvairių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad egzistuoja ryšys tarp ankstyvosios deprivacijos, emocinio atstūmimo bei kitų negatyvių veiksnių ir emocinių bei elgesio problemų formavimosi, socialinių įgūdžių stokos bei adaptacijos sunkumų (Samašonok, Gudonis, 2006). Deprivacija apibūdinama psichinė žmogaus būseną, kuri atsiranda ilgą laiką tarpą ribojus žmogaus galimybes tenkinti pagrindines psichines reikmes. Ji pasireiškia emocinio ir intelektualinio vystymosi nukrypimais. Deprivacija atsiranda dėl socialinių ir sensorinių stimulų stygiaus, kai vaikas auga taip vadinamoje „socialinės izoliacijos“ aplinkoje arba pasikeičia jo ir socialinės aplinkos sąlygos. Kritiškiausi yra pirmieji 3–5 gyvenimo metai (Leliūgienė, 2002). Taigi matyti, kad deprivacija daugiau ar mažiau sąlygoja atsilikimą arba lėtesnį kalbos vystymąsi, socialinius bei higieninius įgūdžius, motoriką ir intelektą. Pašalinti šiuos deprivacijos padarinius gali aktyvi stimuliacija, sustiprinti emociniai kontaktai ir geri socialiniai santykiai su aplinkiniais žmonėmis (Leliūgienė, 2002).

Jeigu vaikas gyvena tokioje socialinėje aplinkoje, kur buvo tenkinami jo fizinės, psichologinės ir socialinės raidos poreikiai, tikėtina, kad formuosis pažinimo struktūros, apimančios konstruktyvų elgesį, kuris lemia sėkmingą adaptaciją. Tuo tarpu vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai, neigiama ankstyva patirtis, nepalankios augimo sąlygos sumažina galimybę išmokti elgtis socialiai priimtinais būdais, stabdo socialinių įgūdžių formavimąsi, o tai turi įtakos netinkamų bendravimo įgūdžių formavimuisi ir sumažina sėkmingos adaptacijos galimybes (Gudonis, Butkutė, Samašonok, 2008). Jeigu vaikui yra nepalankios gyvenimo sąlygos šeimoje, tai turi įtakos ne tik adaptacijos sunkumams, bet ir netinkamo elgesio formavimuisi bei nesutarimams su bendraamžiais (Laurinavičiūtė, Cibulskaitė, 2008).

Jeigu augdamas vaikas nejaučia globos ir rūpesčio, jis išgyvena vidinę sumaištį. Tokiu atveju ir iš aplinkinių ima tikėtis blogiausio, manydamas, kad šie yra nedraugiški ir nusiteikę priešiška (Fonagy, Target, 2004). Vaikai, gyvendami skurdžioje aplinkoje ir patys dažnai tampa grubūs, negebantys susivaldyti, neatsakingi už savo elgesį. Jie neretai būna neišmokyti tvarkytis ir dirbti. Taip pat nepatirdami tėvų meilės ir išgyvendami atsiskyrimą nuo šeimos vaikai ir paaugliai dažnai tampa nepajėgūs kurti teigiamus santykius su aplinkiniais žmonėmis (Lanauskienė, Čepienė, 2007). R. Lanauskienės ir A. Čepienės (2007) manymu, šiems vaikams dažnai trūksta konstruktyvaus bendravimo įgūdžių, prosocialaus elgesio pavyzdžių. Detaliau globos namuose gyvenančių vaikų elgesio ir charakterio ypatumus iliustruoja 3 lentelė. Patekę į

globos namus vaikai su daugeliu dalykų susiduria pirmą kartą, todėl labai didelę reikšmę turi individualus bendravimas su vaiku, dėmesys jam, jo problemoms ir naujai gyvenimo patirčiai.

3 lentelė

Vaikų globos įstaigų auklėtinių elgesio ir charakterio ypatumai

(pagal Kovalenkovičienę, Leliūgienę, 2005)

<p>Agresyvumas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dauguma vaikų į globos įstaigą patenka iš asocialių šeimų, kuriose išsiugdo tam tikras neigimas savybes, perima šeimoje egzistuojantį destruktivų bendravimo, tarpasmeninių santykių modelį ir patys tampa pikti, grubūs, pagiežingi, kerštingi, nepaisantys visuotinai priimtų elgesio normų. • Institucijoje augantys vaikai nemoka priimtinais būdais paprašyti, paaiškinti savo poelgių. Jiems nesvetimas vagiliavimas, melavimas, išsisukinėjimas. • Tarpusavyje iškilusias problemas vaikų globos auklėtiniai dažniausia sprendžia naudodami fizinę jėgą, nevengia vienas kitą skaudžiai įžeisti. Labai dažnai priešinasi auklėtojų nurodymams ir viešose vietose demonstratyviai neklauso auklėtojų. • Agresyvumą, destruktivumą, demonstratyvų konfliktavimą su pedagogais ir bendraamžiais lemia nepakankamas poreikių paisymas ir tenkinimas, gilinimasis į emocinius išgyvenimus.
<p>Uždarumas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Augdami uždaroje įstaigoje, neturėdami artimo žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti, instituciniai vaikai užsisklendžia savyje, nepasitiki ugdytojais ir bendraamžiais. Dėl pilnaverčio bendravimo su suaugusiais stokos bei neišsiugdyto pasitikėjimo suaugusiuoju, atsiranda baimė atsiverti, todėl išgyvenimai, tikrosios baimės, nerimo, destruktivaus elgesio priežastys yra slepiamos. • Bijodami būti nesuprasti, atstumti ar pašiepti, šie vaikai nėra linkę kitiems pasakoti savo išgyvenimų.
<p>Neprisitaikymas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikų globos įstaigų auklėtiniai jaučiasi kitokie nei kiti. Augant uždaroje institucinėje aplinkoje nesusiformuoja pilnaverčiai socialiniai ryšiai. • Prisitaikymą komplikuoja nepasitikėjimas savimi, kuriam įtakos turi ir formalus pedagogų bendravimas su auklėtiniais.
<p>Neigiamų emocijų nulemti charakterio sutrikimai</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Neigiamos emocijos (baimė, nerimas, atstūmimas) lemia įvairius globos įstaigos auklėtinių charakterio sutrikimus, tokius kaip nepastovumas, kraštutinis, staigūs pykčio priepuoliai, abejingumas ir įvairios baimės.
<p>Valios trūkumo nulemti charakterio ypatumai</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Negebėjimas atsispirti neigiamai įtakai ir reiškiniams. Tai gali būti tiek žalingi įpročiai, tiek įsitraukimas į nusikalstamą veiklą ar valkatavimas.

Vaikai ir paaugliai, kurie išgyveno pakitusius ar visai nutrūkusius ryšius su biologiniais tėvais, patyrė atstūmimo jausmą, dažnai pasižymi žema saviverte (Gudonis ir kt., 2008). Savęs vertinimas yra toks procesas, kurio metu žmogus analizuoja save, lygina savo ypatybes su etalonais, visuotinai priimtomis normomis ir tikrina sprendimų apie save tikslumą bei adekvatumą. Savęs vertinimas turi įtakos žmogaus veiklos aktyvumui ir asmenybės raidai. Nuo savęs vertinimo priklauso tarpasmeniniai santykiai, reiklumas sau, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes. Abejingumas vaikui, jo veiklos nuvertinimas, nepagarbus ir nelygiateisis bendravimas yra vieni iš pagrindinių trukdžių augti savimi pasitikinčiai asmenybei bei lemia pasitikėjimo

savimi ir kitais bei menkavertiškumo formavimąsi (Valickas, 1991). Žemas savęs vertinimas, nepasitikėjimas savimi, menkavertiškumo jausmas didėja dėl pozityvių santykių trūkumo, nesaugumo jausmo, kuris kyla augant globos namuose. Todėl, kad čia labai dažnai dominuoja dėmesio stoka, nepagarbus bendravimas su globotiniu, abejingumas jam, jo veiklai bei laimėjimams. Todėl jaunuoliai, augantys globos namuose, labiau nepasitiki savimi nei jų bendraamžiai, gyvenantys su tėvais (Gudonis ir kt., 2008).

Globos namų auklėtiniams taip pat dažnai yra būdinga iškreipta Aš koncepcija (Juodraitis, 2004). *Psichologijos žodyne* (1993) Aš vaizdas, arba kitaip autokoncepcija, apibūdinama kaip palyginti pastovi, daugiau ar mažiau įsisąmoninta ir išgyvenama vienintelė individo vaizdinių ir nuomonių apie save sistema, kuria vadovaudamasis jis sąveikauja su kitais žmonėmis ir vertina pats save. Bendrai veikdami, šeima, mokytojai, bendraamžiai gali skatinti tiek teigiamą, tiek ir neigiamą asmens vaizdo formavimąsi. Savo aplinkoje vaikas gali jausti, kad yra savaiame vertingas arba kad yra nenaudingas ir niekam nereikalingas. Jei santykiai šeimoje, mokykloje suformavo teigiamą Aš vaizdą, ateityje vaikas pasitikės savimi ir sugebės pagarbiai elgtis su kitais žmonėmis (Vaičiulienė, 2004). Formuojantis savajam Aš vaizdui svarbiausi faktoriai yra šie: aplinkinių reakcija, palyginimai su kitais, atliekami vaidmenys, savęs tapatinimas su kitais, savasties formavimasis (Želvys, 2007).

Į vaikų laikinosios globos namus ir kitas globos institucijas dažnai patenka vaikai, patyrę vienokią ar kitokią prievartą (Kvieskienė, 2003). Šie vaikai dažnai susiduria su daugybe išsiskyrimų ir praradimų, o tai gali lemti teigiamų emocinių santykių sutrikimus, nesaugumo jausmą. Vaikai iš globos namų dažnai save suvokia kaip niekam tinkamus, jaučia, kad neturi kuo didžiuotis, dažnai įvairiose situacijose jaučiasi esantys nevykėliai, nereikalingi aplinkiniams žmonėms (Rupkuvienė, Pociūtė, 2008), todėl labai svarbi yra profesionali psichologo pagalba, kuri turėtų padėti išvengti slogių prisiminimų ir grąžinti pasitikėjimą. Vadinasi, labai svarbu yra, kad patekęs į globos namus vaikas nesijaustų izoliuotas, neprarastų dvasinės pusiausvyros, jaustųsi saugiai. Ypatingai reikšminga specialistų pagalba yra tikrai patekus vaikui į įstaigą, nes, kaip teigia J. Laurinavičiūtė ir N. Cibulskaitė (2008), pirmosiomis išsiskyrimo savaitėmis vaikai dažnai liūdi, tampa pikti, uždari ir kupini baimės.

K. Samašonok ir R. Žukauskienės (2004) teigimu, vaikai, netekę tėvų globos, yra savita vaikų grupė, kuriai neretai reikalinga kryptinga ir nuosekli pagalba, kurios dėka būtų galima padėti lengviau prisitaikyti ir gyventi visuomenėje. Dažnai vaikams iš globos namų yra kuriamos įvairios programos remiantis vyraujančia nuomone, jog jie dėl specifinių augimo sąlygų pasižymi didesne psichologinių problemų ar net psichopatologijos išsivystymo rizika priešingai nei šeimose augantys vaikai (Goštautas, Pakrošnis, Čepukienė, 2004).

Adaptacinių mechanizmų, kurie būdingi globojamiems vaikams, pažinimas leistų tiek socialiniams pedagogams, tiek kitiems, su vaikais dirbantiems asmenims, išvengti ugdytinių asmenybės vystymosi trikdžių. Taip pat sumažintų psichotraumuojančių veiksnių įtaką, vaikui patekus į naują socialinę aplinką. Tikėtina, kad globojamiems vaikams svarbiu adaptaciniu laikotarpiu sėkmingai organizavus socialinio pedagogo veiklą, galima būtų išvengti tolesnių su elgesiu ir emocijomis susijusių sutrikimų, spręsti bendravimo problemas bei kitas asmenybės socialumo charakteristikas (Lanauskienė, Čepienė, 2007).

Globos namuose gyvenantiems vaikams dažnai yra būdingas žemas savireguliacijos vystymosi lygis, taip pat pastebėta, kad gali būti būdingi akivaizdūs seksualinio elgesio sutrikimai. Mokykliniame amžiuje „uždaro“ tipo įstaigose veikiant socialinei deprivacijai neretai formuojasi „izoliuotas“ asmenybės tipas (Juodraitis, 2004). Tai, kad vaikas turi socialinių-psichologinių adaptacijos problemų, galima pastebėti iš elgsenos ir charakterio sutrikimų požymių:

- dažniausiai tai būna agresyvūs vaikai, kurie nesutinka su įvairiais nutarimais, priekabūs, greitai supyksta, dažnai pešasi, nepaklusnūs, paniurę, pagiežingi, erzinantys suaugusiuosius. Tai destruktivūs vaikai, kurie yra sunkiai sudrausminami, nemėgstami kitų, vagiliaujantys, meluojantys, gadinantys daiktus;
- tokiems vaikams yra būdingas užsidarymas. Jie dažnai yra nepastebimi kitų, nedrąsūs, baimingi, tylūs, įsitempę. Jie nelinkę ginti savo nuomonės, yra per daug geri. Nemėgsta grupinių žaidimų, nejaukiai jaučiasi tarp kitų, jautrūs, jausmingi;
- tai neprisitaikantys vaikai, kuriuos reikia daug raginti. Neatidūs, abejingi, tingūs, turi nervingų manierų: kramto nagus, čiulpia pirštus, mikčioja, dūsauja, kuičiasi. Tokie vaikai be priežasčių patiria nesėkmių darbe, nelanko arba bėga iš pamokų, atrodo, arba mėgsta save pateikti nelaimingesniu, pavydūs;
- jiems būdingi sąlygoti charakterio sutrikimai, tokie kaip: nepastovumas, prieštarumas, stiprus simpatijų ir antipatijų supriešinimas, kraštutinis maksimalizmas, impulsyvumas, užsiplieskiantis pyktis, fobijos, abejingumas, pedantiškumas, pesimizmas arba perdėtas linksmumas, aistringas skaitymas.
- šie vaikai pasižymi sąlygotais charakterio trūkumais. Jie gali būti liguistai aktyvūs, plepūs, trokštantys pramogų, neturintys tikslo ir veiklos motyvų. Jiems būdingas neišlaikytumas, išsiblaškytas, piktybiškumas, despotizmas, sadizmas bei negatyvizmas (Leliūgienė, 1997).

Pripažindama adaptyvios asmenybės ugdymo svarbą, institucija privalo rūpintis ne tik tėvų globos netekusių vaikų ir paauglių bazinių poreikių patenkinimu, globa, saugumo užtikrinimu bei žinių perteikimu, bet ir gebančios prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų

asmenybės ugdymu, kurti aplinką, parinkti tinkamus ugdymo metodus bei būdus ir sudaryti sąlygas, kurioms esant kiekvienas galėtų sėkmingai integruotis į visuomeninį gyvenimą (Gudonis, Butkutė, Samašonok, 2008).

Teigiama, kad vaikų, iš globos institucijų, adaptacijos ir socializacijos procesai yra veikiami daugelio kompleksiško ir negatyvių kintamųjų, todėl jų poveikis, jau patekus į įstaigą, gali duoti neprognozuojamų pasekmių. Svarbu yra tai, kad globos įstaigos darbuotojai ne visada tinkamai elgiasi su ugdytiniais, dažnai neigiamai juos vertina. Neretai yra akcentuojamos vaikų klaidos, o ne pasiekimai. O visa tai gali nesąmoningai formuoti žemą globotinių savivertę, nepasitikėjimą savimi ir kitais, priešišumą, globotinių konkuravimą (Juodraitis, 2004), todėl labai svarbu dirbant su globotiniai formuoti ir stiprinti jų socialinius ryšius su kitais žmonėmis, gilinti jų tarpasmeninio pasitikėjimo jausmą. Sudaryti globotiniams galimybes savarankiškai veikti, organizuoti ugdomąją veiklą, kurios metu būtų analizuojamos ir sprendžiamos socialinės bei psichologinės problemos, su kuriomis dažniausiai susiduria globos namų auklėtiniai. Taip pat labai svarbu skirti daugiau dėmesio organizuojant ir vykdant elgesio korekciją, destruktivaus elgesio prevenciją, socialinių įgūdžių ugdymą, funkcionalių (adaptyvių) elgesio strategijų formavimą (Gudonis, Butkutė, Samašonok, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad laikinosios globos namų darbuotojai dirba su specifine vaikų grupe. Šiuose namuose esantys vaikai išgyvena didesnę psichologinę įtampą nei vaikai, jau kurį laiką gyvenantys globos namuose ir čia daugiau ar mažiau adaptavęsi. Tuo tarpu, vaikai, tik netekę savo šeimos, yra ypatingai pažeidžiami, ir tiek jų tolimesnio gyvenimo kokybė, tiek teisių užtikrinimas didžia dalimi priklauso nuo jais laikinosios globos namuose besirūpinančių žmonių.

2. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMO LAIKINOSIOS GLOBOS NAMUOSE EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti, kaip laikinuosiuose globos namuose darbuotojai užtikrina likusių be tėvų globos vaikų teises, 2012 m. rugsėjo–lapkričio mėn. 8 Lietuvos laikinosios globos namuose atliktas tyrimas. Tyrimo imties formavimą apribojo dvi priežastys:

1. Nežinia, kiek laikinosios globos namų Lietuvoje veikia (išsamiau paaiškinta šio darbo įvadinėje ir teorinėje dalyje), taigi nežinia, kiek iš viso darbuotojų juose dirba. Todėl prieš atliekant tyrimą darbo autorės apsilankyta žinomuose laikinosios globos namuose (*pastaba*: ankstesnė darbo autorės studijų patirtis – Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės fakultetas, Socialinės pedagogikos studijų bakalauras – *aut., I. B.*), kurių darbuotojai, suderinus su globos namų administracija, pakviesti dalyvauti tyrime.
2. Tyrime, pristačius jo tikslą, paaiškinus, kur ir kaip bus pateikti apibendrinti tyrimo rezultatai, atkreipus dėmesį, kad, nors anketa anoniminė ir kiekvieno dalyvio konfidencialumas garantuojamas, tyrimas pagrįstas savanoriškumo ir apsisprendimo laisvės principu, buvo pasiūlyta dalyvauti visiems 68 laikinosios globos namų darbuotojams. Atliekant laikinosios globos namų darbuotojų apklausą, buvo išdalinta 15 klausimynų. Grįžtamoji kvota 100 proc. Taip pat buvo išsiųsti 53 elektroniniai klausimynai, prieš tai telefonu susisiekus su laikinosios globos namų administracija ir susitarus dėl pagalbos bendradarbiaujant. Iš viso buvo užpildyti 32 elektroniniai klausimynai. Tyrimo rezultatai gauti išanalizavus 47 klausimynus.

Laikinosios globos namų darbuotojams skirtų anketų klausimyno sudarymo metodika ir organizavimas. Siekiant išspręsti šio tyrimo problemą, stengtasi atsakyti į tokius klausimus: kokia laikinosios globos namų darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių įgyvendinimo esminius sunkumus ir stiprinimo galimybes? Kaip specialistai vertina įvairias vaikų teises? Kaip šios teisės įgyvendinamos laikinosios vaikų globos namuose? Ar laikinosios globos namų darbuotojai bendradarbiauja su kitomis institucijomis teikiant pagalbą vaikui? Ar specialistai teikia pagalbą į laikinosios globos namus patekusio vaiko biologinei šeimai? ir pan. Pusiau uždaro tipo klausimynas, kuriuo numatyta atsakyti į išvardytus ir panašius klausimus, sudarytas darbo autorės. Klausimynas rengtas remiantis literatūros analize, daugiausiai – Vaiko teisių Konvencija (1998) ir jos įgyvendinimo ataskaitomis. Klausimynas sudarytas iš klausimų su pateiktais keliais galimais variantais, nurodant, kiek respondentui leidžiama pasirinkti ir kaip žymėti pasirinktą

atsakymą. Pateikus pusiau uždaro tipo klausimą, paliekama vietos kitokiam, respondento nuomone, tinkamesniam atsakymui parašyti (Kaffemanienė, 2006). Atviro tipo klausimais buvo siekiama, kad respondentai atskleistų savo nuomonę apie vaiko teises reglamentuojančius įstatymus globos namuose, apie tai, kas turėtų vaikus informuoti apie jų teises bei galimybes jas ginti, apie problemas su kuriomis susiduriama laikinosios globos namuose.

Klausimynų struktūrą sudaro įvadinė ir pagrindinė dalys. Įvadinėje dalyje įvardijamas apklausos tikslas, tyrimo problema, nurodoma pildymo instrukcija, pabrėžiamas tyrimo anonimiškumas. Pagrindinėje dalyje pateikiami su tyrimo problema susiję klausimai ir teiginiai.

Apklausoje pateikti ir kombinuoti klausimai, kur respondentas turi pasirinkti vieną atsakymo variantą arba kelis variantus, arba įrašyti savąjį, pažymint „*Kitas*“. Į klausimų teiginius galima atsakyti: „Visada, Dažnai, Retai, Niekada“; „Labai svarbu, svarbu, gana svarbu, nesvarbu, visai nesvarbu“.

Prieš išdalinant klausimynus pagrindiniam tyrimui, buvo atlikta bandomoji apklausa. Tai atlikta tam, kad būtų išsiaiškinta, ar klausimynai yra tinkami tyrimui.

Kiekybinė empirinių duomenų analizė pagrįsta statistiniu dažnumu, procentų apskaičiavimu (Tidikis, 2003). Tyrimo duomenys apdoroti taikant aprašomosios statistikos metodus (procentiniai dažniai), skaičiavimams taikyta *MS Excel* ir statistinė kompiuterinė programa *SPSS PC/15.0 (Statistics Package for Social Sciences)*.

Mokslinėje literatūroje aiškinama, kad adaptacinių mechanizmų, kurie yra būdingi globos namų auklėtiniams, pažinimas leidžia darbuotojams išvengti ugdytinio asmenybės vystymosi trikdžių, palengvina psichotraumuojančių veiksnių įtaką, vaikui patekus į naują aplinką. Be to, tikėtina, kad ugdytiniais svarbiu adaptaciniu laikotarpiu sėkmingai organizavus darbuotojų veiklą vaikų globos namuose, galima išvengti tolesnių elgesio ir emocijų sutrikimų, spręsti problemas bei kitas asmenybės socialumo charakteristikas (Lanauskienė, Čepienė, 2007), o tai savo ruožtu glaudžiai susiję su vaiko teisių paisymu. Būtent dėl šios priežasties laikinųjų globos namų darbuotojų atsakymų validavimui numatyta atlikti pusiau struktūrizuotą interviu su laikinosios globos namuose gyvenančiais vaikais. Prieš tyrimą jiems, kaip ir darbuotojams, buvo pristatytas tyrimo tikslas, paaiškinta, kur ir kaip bus pateikti apibendrinti tyrimo rezultatai, atkreiptas dėmesys, kad kiekvieno dalyvio konfidencialumas garantuojamas ir dalyvavimas pagrįstas savanoriškumo ir apsisprendimo laisvės principu. Tyrime sutiko dalyvauti 10 vaikų, gyvenančių trijuose laikinosios globos namuose, kuriems dar kartą buvo pakartota apie garantuojamą teisę būti nepažeistiems, užtikrinant, kad jų pateikta informacija nebus ateityje panaudota prieš juos pačius.

Pusiau struktūrizuoto interviu sudarymo metodika ir organizavimas.

Interviu metu laikinųjų globos namų auklėtiniais buvo pateikti 6 klausimai, kurie buvo suformuluoti remiantis literatūros analize ir praktine darbo autorės patirtimi.

Interviu metu buvo naudojamas diktofonas, prieš tai gavus iš respondentų žodinį sutikimą. Tai palengvino gautų duomenų fiksavimą. Interviu suteikė galimybę pokalbio metu gauti duomenis apie vaikų santykius su socialine aplinka. Interviu klausimai kito atsižvelgiant į respondentų atsakymus. Interviu, priklausomai nuo tiriamųjų atvirumo, komunikabilumo, truko nuo 20 minučių iki 1 valandos 10 minučių. Interviu vyko vaikams laisvu metu, po pamokų. Su kiekvienu vaiku bendrauta atskirai.

Interviu ir anketų atvirų klausimų duomenys apibendrinti taikant turinio (*content*) analizę. Šiuo metodu išrenkami tekste dažniausiai minimi prasminiai vienetai, suskaičiuojamas jų dažnis, kuris nurodo tam tikrus tiriamo reiškinių ypatumus (Tidikis, 2003). Analizės metu tekstas išdalytas į kategorijas, vėliau į subkategorijas, kurios interpretuotos.

2.2. Vaiko gerovės principų laikymasis laikinosios globos namuose

Kaip buvo minėta teorinėje darbo dalyje, teisinė vaiko apsaugos bazė paremta bendraisiais vaiko gerovės principais ir aštuoniomis vaiko gerovės sritimis, orientuotomis į vaiko fizinį, psichologinį, socialinį ir dvasinį lygmenis (Bradshaw ir kt., 2006; cit. Poviliūnas, 2007). Būtent pagal tokį gerovės suvokimą buvo formuluoti pusiau standartizuoto interviu klausimai.

Vaiko atskyrimas nuo šeimos prasideda ne tada, kai jis yra išvežamas iš namų, bet tada, kai jis apgyvendinamas globos namuose. Kaip tik tada vaikai ima jaustis kitokie ir galbūt dėl to pradeda pastebimai blogiau elgtis, tampa paniurę ir agresyvūs. Šie vaikai dažnai susiduria su daugybe išsiskyrimų ir praradimų, o tai gali lemti teigiamų emocinių santykių sutrikimus, nesaugumo jausmą. Vaikai iš globos namų dažnai save suvokia kaip niekam tinkamus, jaučia, kad neturi kuo didžiuotis, dažnai įvairiuose situacijose jaučiasi esantys nevykėliai, nereikalingi aplinkiniams žmonėms (Rupkuvienė, Pociūtė, 2008). Todėl interviu siekta išsiaiškinti, kaip laikinosios globos namų ugdytiniai jautėsi tuo metu, kai pateko į instituciją (4 lentelė).

Nustatytų kategorijų apie vaikų savijautą ir sunkumus tik patekus į laikinosios vaikų globos namus pasiskirstymas pagal dažnį (N=10)

Kategorija	Sk	Subkategorija	Teiginiai	Dažnis
Uždarumas	6	Nepasitikėjimas aplinkiniais	<i>Iš pradžių jaučiausi nelabai drąsiai, nes visi buvo nepažįstami; ...buvo labai nedrąsu; Pirmąsias dienas buvau labai tyli, bijojau net ką pasakyti;...nejaukiai jaučiausi prie kitų, nes nieko nepažinojau...;</i>	4
		Užsisklendimas savyje	<i>Pirma savaitę su niekuo nekalbėjau, nieko neveikiau, tik nueidavau iki mokyklos. Auklėtojos mane kalbindavo, bet aš tik norėjau gulėti lovoje ir verkėti; ..norėjau būti nepastebimas...; ...nenorėjau būti su kitais vaikais, labiausiai norėjau būti viena...;</i>	2
Emociniai sunkumai	4	Šeimos narių ilgesys	<i>Labai sunku būti globos namuose, be mamos. Aš visada apie ją galvoju...; Kartais čia pasidaro taip liūdna...Aš labai dažnai vakarais pagalvodavau, ar ateis mano mama šiandien, aš jos laukdavau, bet dažniausiai ji nepasirodydavo. Tada tikrai jausdavausi blogai...; Mes su sese čia esame jau beveik pusę metų, tačiau vis tiek nesijaučiame kaip namuose, labai sunku be mamos ir tėčio...;</i>	3
		Namų ilgesys	<i>Man tai vis tiek namuose geriau, aš ten daug laimingesnė jaučiuosi negu čia būdama. Buvo labai baisu...;</i>	1
Bendravimo sunkumai	3	Artimų santykių su darbuotojais nepalaikymas	<i>Aš šiaip nesu linkęs apie asmeninius dalykus šnekėti su kitais žmonėmis, bet man atrodo, kad toms auklėtojoms nelabai ir įdomu kaip mums sekasi. Jeigu tik pradėdi rimtesnėm temom kalbėti, tuoj siunčia pas psichologą...; Nelabai čia yra su kuo pasikalbėti. Auklėtojos dažnai pasidomi kaip mums sekasi mokykloje, kokius pažymius gavome, kas namų darbams užduota. Apie gyvenimą mes su jomis nelabai šnekamės...;</i>	2
		Artimų santykių su aplinkiniais nepalaikymas	<i>Gerai, kad bent mobilųjį telefoną turėjau, nes šiaip tai būčiau išprotėjusi, nes labai nebuvo su kuo pasikalbėti;</i>	1
Agresyvumas	2	Priešiškumas	<i>...buvau tikrai nusiteikęs priešiška, su visais bendravau, kaip su savo priešais...;</i>	1
		Taisyklių nesilaikymas	<i>iš pradžių visiškai nesilaikiau jokių taisyklių...;</i>	1

Remiantis vaikų atsakymais, galima teigti, kad tik patekus į laikinosios globos namus vaikams yra būdingas užsidarymas savyje: jie nenori nieko daryti, linkę būti nepastebimi, atsiriboję nuo bendravimo su kitais vaikais. Taip pat vaikus slegia emociniai sunkumai: jie dažnai liūdi, jaučiasi blogai, yra nelaimingi. Respondentai įvardijo, kad jiems iškilo ir bendravimo sunkumų, nes atsiradus naujoje, nepažįstamoje vietoje nėra su kuo pasikalbėti, jiems atrodo, kad aplinkiniams neįdomu, kaip jiems sekasi, kas juos jaudina. Galima daryti prielaidą,

kad laikinosios globos namuose neatkreiptas dėmesys, kaip sutikti atvykusį vaiką, kad maksimaliai būtų sumažinta psichologinė įtampa, ir bendravimas su juo įstaigoje vyktų ne paviršutiniškai, o kiek įmanoma šilčiau ir supratingiau. Matyt būtent dėl tos priežasties, veikiami gynybinių psichologinių mechanizmų, vaikai, kaip jie patys minėjo, tik atvykus į įstaigą, pasižymėjo agresyviu elgesiu, buvo nusiteikę priešiški, nesilaikė jokių taisyklių. Tokie rezultatai atitinka kitų mokslinių tyrimų rezultatus, kurie parodė, kad be tėvų globos likusiems vaikams būdingas žymiai aukštesnis nerimo ir depresijos lygis (Žukauskienė ir kt., 2001). J. Laurinavičiūtė ir N. Cibulskaitė (2008) teigimu, pirmosiomis išsiskyrimo savaitėmis vaikai dažnai liūdi, tampa pikti, uždari ir kupini baimės. Kadangi interviu dalyvauti sutikę vaikai laikinosios globos namuose jau buvo praleidę vidutiniškai 3 mėnesius, svarbu išsiaiškinti, kaip jie jaučiasi dabar (5 lentelė).

5 lentelė

Nustatytų kategorijų apie ugdytinių savijautą laikinosios globos namuose praleidus juose kurį laiką pasiskirstymas pagal dažnį (N=10)

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Nerimas	<i>Būna neramu dėl ateities...; Aš kiekviena dieną nerimauju dėl to, ar aš būsiu grąžinta į šeimą; Man iš ties neramu, nes nežinau, kas bus toliau, viso gyvenimo aš šioje įstaigoje juk negyvensiu; Man neramu dėl mano tėvų...; Aš dabar dar nerimauju dėl savo broliuko, nežinau, kaip mes toliau gyvensime.;</i>	4
Liūdesys	<i>Man dažnai būna liūdna...; Man liūdna, nes nėra šalia mamos...; Ypač savaitgaliais man čia būna liūdna..;</i>	3
Abejingumas	<i>Kartais pagalvoju, kad man jau tas pats kaip bus...; Man jau vienodai ar grįžti į šeimą ar į globos namus, nes ir ten, ir ten nieko gero...;</i>	2
Viltis	<i>Aš labai tikiuosi, kad būsiu grąžinta į šeimą...; Mano didžiausia svajonė yra grįžti namo...; Aš nepakeliu minties, kad globos namuose galiu likti iki pilnametystės....aš labai viliuosi grįžti namo ir greičiau.;</i>	2
Baimė	<i>Labiausiai aš bijau dėl savo sesių ateities...; Aš bijau, nes nežinau, kas su manimi bus vėliau;</i>	2
Džiaugsmas	<i>O man čia visai patinka, aš kartais pagalvoju, kad džiaugiuosi, kad čia patekau...;</i>	1

Galima pastebėti, kad ir praėjus kažkiek laiko, per kurį, tikėtina, vaikai turėjo tam tikra prasme susitaikyti su esama padėtimi ir adaptuotis laikinosios globos namuose, čia vaikai nekaip jaučiasi: vaikai kalbėjo apie tai, kad būnant laikinosios globos namuose jiems būdingas nerimas, vaikams neramu dėl ateities, dėl tolesnio gyvenimo, dėl tėvų, dėl savo sesių ir brolių likimo. Respondentai taip pat pastebėjo, kad jiems globos institucijoje liūdna, kai kurie jaučia abejingumą – jiems tas pats, ar toliau gyvens globos įstaigoje ar bus grąžinti į šeimą. Yra tokių, kurie vis dėlto gyvena viltimi, kad grįš namo, tai didžiausia jų svajonė. Vieni vaikai jaučia baimę, kiti džiaugsmą – atsakymai labai nevienareikšmiški ir labai priklauso nuo paties vaiko. Todėl galima daryti prielaidą, kad vaikai vis dar nėra apsipratę prie naujos aplinkos ir nesijaučia

čia gerai, bei iš jos sekančią išvadą, kad laikinosios globos namuose nepakankamai paisoma vaiko teisės į emocinį saugumą, vaikai nesulaukia supratingų paaiškinimų, išvaduojančių juos iš kankinančios nežinios – ko tikėtis artimesnėje ar tolimesnėje ateityje ir pan. Galima būtų teigti, kad pažeidžiama vaikų teisė būti su mylinčiais žmonėmis, tačiau šio tyrimo kontekste – tai bent kuriam laikui yra neišvengiama.

Kaip buvo nurodyta teorinėje darbo dalyje, viena iš vaiko gerovės sričių – „vaikų santykiai“, todėl interviu vaikų klausta, ar jie palaiko artimus santykius su laikinosios globos namuose gyvenančiais ir dirbančiais asmenimis (6 lentelė).

6 lentelė

Atskleistų kategorijų apie tarpasmeninius santykius laikinosios globos namuose pasiskirstymas pagal dažnį (N=10)

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Su kitais įstaigoje gyvenančiais vaikais	<i>Yra dar vienas berniukas čia, tai su juo taip gana normaliai man...gal todėl, kad tam pačiam kambaryje gyvenam.; ... dar yra pora mergaičių, su kuriom gali taip normaliai pasikalbėti apie viską...; ... su kitais vaikais...; Gal su savo kambarioke. Vat su ja mes dažnai pasikalbam ir laisvalaikį kartais kartu leidžiam.; ... ir su kitais vaikais...;</i>	5
Su broliais, seserimis gyvenančiais kartu įstaigoje	<i>Su sese aišku.; Nu tai aišku, kad su sese...;</i>	2
Jokių santykių nepalaikymas	<i>Su niekuo.; ... šiaip tai man čia išvis su nieko bendrauti nepatinka...;</i>	2
Su tėvais	<i>Su tėvais...;</i>	1
Su draugais	<i>...kitais draugais...;</i>	1

Tarpasmeninių poreikių teorija aiškina, kad tarpasmeninių santykių užmezgimas, vystymas ir palaikymas priklauso nuo to, kiek tie santykiai patenkina asmenų meilės, priklausymo ir situacijos kontrolės poreikius (Scutz, 1966, cit. Lekavičienė ir kt. 2010, p. 262). Apibendrinus vaikų atsakymus, galima teigti, kad pusė jų palaiko artimus santykius su kartu laikinosios globos namuose gyvenančiais kitais vaikais, su kuriais gali bendrauti, išsipasakoti. Jeigu vaikai globos institucijoje gyvena kartu su savo sesėmis ar broliais, tada akivaizdu, kad daugiausia bendrauja su jais tarpusavyje. Kiti respondentai atsakė, kad jie išvis nepalaiko jokių santykių su aplinkiniais, jiems nepatinka su jais bendrauti. A. Juodraičio (2004) teigimu, prieraišumo patirtis lemia ryšių, prisitaikymo kokybę. Neigiama prieraišumo patirtis verčia žmogų manyti, kad jis yra blogas ir nevertas meilės ir kad negalima pasikliauti kitais žmonėmis bei nuo jų priklausyti. Buvo ir tokių atsakymų, kad artimiausi santykiai yra su tėvais arba draugais. Kadangi interviu nė vienas vaikas savo atsakymuose nepaminėjo bendravimo su laikinosios globos namų darbuotojais, papildomai apie tai buvo paklausta (7 lentelė). Tą išsiaiškinti svarbu, nes vaikai ir paaugliai į globos namus dažniausiai patenka iš socialinės rizikos šeimų. Augę netinkamomis socialinėmis – psichologinėmis sąlygomis, negauna brandai būdingo saugumo. Todėl palanki

emocinė atmosfera, teigiami ryšiai su personalo darbuotojais skiepija pasitikėjimo ir saugumo jausmus (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010).

7 lentelė

Nustatytų kategorijų apie tarpasmeninius vaikų santykius su laikinosios globos namų darbuotojais pasiskirstymas pagal dažnį (N=10)

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Artimų santykių nebuvimas	<i>... tikrai ne...; Ne. Kažkada kalbėjau su auklėtoja taip apie viską, bet jinai ką mes kalbėjome kitam auklėtojui išpasakojo, tai daugiau su nieko apie save nekalbu.; Neturiu aš su jais apie ką kalbėti.; ... jokie.. pasisveikinam, atsisveikinam ir dažniausiai taip pasibaigia tas bendravimas.;</i>	4
Dalykiški santykiai	<i>Su jais tokie pat santykiai kaip mokykloj su mokytojais. Kai reikia ko nors gali prašyti, bet apie beleką kalbėti ar šiaip ką nors su jais nuveikti negalima.; ... joms čia tik darbas, jos man nei draugės, nei mamos. Bendrauju aš ir su kai kuriom auklėtojom... bet su jom tik šiaip kalbam.; ... su jom tik labai formaliai... tiktai apie reikalus. Nu paklausia ir jos kaip sekasi, atsakai, kad gerai, taip ir pasibaigia tas bendravimas.;</i>	3
Artimų santykių palaikymas	<i>... aš dar su psichologe gana dažnai susitinku irgi galiu jai išsipasakoti, jeigu reikia pasiguosti.; Gal su auklėtoja viena. Su ja man taip patinka bendrauti.; ... neblogai sutariu ... ir su auklėtojomis...;</i>	3

Psichologai aiškina, kad daugelis žmonių supranta, kad atsivėrimas tarpasmeniniuose santykiuose yra labai svarbus, nes padeda geriau pažinti save ir kitus. Be atsivėrimo neįmanomi nuoširdūs, patikimi ir artimi santykiai (Lekavičienė ir kt., 2010, p. 276). Tikėtina, kad būtent tokie santykiai su suaugusiais padėtų vaikams ir lengviau adaptuotis naujoje aplinkoje, ir išgyventi nežinomybės periodą. Visgi, apibendrinus vaikų atsakymus, paaiškėjo, kad dalis vaikų visiškai nebendruoja su jokiais laikinosios globos namuose dirbančiais specialistais – psichologu, socialiniu pedagogu ar auklėtoju. Dalis interviu dalyvių tai argumentavo kaip neturėjimą bendrų pokalbio temų, pačių darbuotojų neiniciatyvumą bendrauti, nes jie patys, vaikų žodžiais, susitikę tik pasisveikina ir išeinant namo atsisveikina. Kiti vaikai, galima suprasti, išgyvena „atsivėrimo riziką“ – nebendruoja todėl, kad čia dirbančiais žmonėmis nepasitiki, nes jų ankstesni manytini konfidencialūs pokalbiai buvo paviešinti kitiems darbuotojams ir dėl šios priežasties vaikai nebenori kalbėti. Dalis vaikų teigia, kad su specialistais yra bendraujama, yra palaikomas ryšys, tačiau tie santykiai labai dalykiški, ne asmeniniai – kalbama tik labai formaliomis temomis, tokiomis kaip mokyklos ar kiti „oficialūs“ reikalai, kurie aktualūs „čia ir dabar“ laikinųjų globos namų darbuotojui ir čia gyvenančiam vaikui. Kaip teigia K. Samašonok, V. Gudonis, A. Juodraitis (2010), auklėtojai, bendraudami su ugdytiniais, dažnai yra linkę į autoritarizmą, siekimą kontroliuoti, pranašumo demonstravimą. Nurodymais ir įsakymais grindžiami santykiai neretai tampa auklėtojų – ugdytinių socialinio bendravimo norma. Tai yra viena iš galimų priežasčių, kodėl vaikai nepalaiko artimų santykių su darbuotojais. Ir tik vienas kitas vaikas

pasidžiaugė, kad jam patinka bendrauti su čia dirbančiais specialistais, kad gali jiems išsipasakoti, pasiguosti, kalbėti asmeninėmis temomis.

Ne viena vaiko gerovės sritis, pvz., santykiai su kitais, subjektyviai suvokiama gerovė, vaikų santykiai, rizika ir sauga, tiesiogiai priklauso nuo socialiai priimtiniomis elgesio taisyklėmis paremtų poelgių. Todėl interviu vaikų teirautasi, ar laikinosios globos namuose yra nustatytos ir vaikams bei darbuotojams paskelbtos elgesio taisyklės (tokios kaip dienotvarkė, pareigos, laisvalaikio reglamentavimas, išėjimo iš globos namų teritorijos tvarka ir pan.) (8 lentelė).

8 lentelė

Atskleistų kategorijų apie elgesio taisyklių laikymąsi laikinosios vaikų globos namuose raiška pagal dažnį (N=10)

Kategorija	Sk	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Dienos režimo laikymasis	19	Reguliarus maitinimasis	<i>Yra nustatytas laikas.. kada pusryčiauti; ...kada pietūs...kada vakarienė.; ...kada turim pavalgyt...; ...valgymas...;</i>	4
		Pamokų ruošą	<i>...kada pamokas ruošiam...; ...nu pavyzdžiui kada reikia ruošti namų darbus...;...namų darbų darymas...;</i>	3
		Kėlimosi ir ėjimo miegoti tvarka	<i>.. kada į lovas; ...kada mes turime atsikelti...;... kada reikia keltis...;</i>	3
		Išėjimo ir grįžimo į globos namus tvarka	<i>Išeiti iš globos namų galima tik pranešus kur eisi ir kada grįši.; Išeiti iš namų mums galima tik tada, kai direktorė išleidžia, reikia ten kažkokį prašymą parašyti, kad kur eisi, ką veiksi...; Iš globos namų išeiti galima tik gavus leidimą arba bent jau reikia pasisakyti, kad išeini kur nors auklėtojoms...;</i>	3
		Mokyklos lankymas	<i>...kada mum reikia būti mokykloje...; ėjimas į mokyklą...;</i>	2
		Pagalba buityje	<i>...reikia kartais padėti kambarius tvarkyti, kiemą...; ... reikia kambarius tvarkytis...;</i>	2
		Laisvalaikio leidimas	<i>... nelabai čia būna ką veikti savaitgali...; ..žiūriu telika kai padarau namų darbus...;</i>	2
Taisyklių nesilaikymas	13	Netinkamas darbuotojų pavyzdys	<i>Šiaip tai ir patys darbuotojai čia jų nesilaiko.; ...auklėtojos labai dažnai tas taisykles pažeidžia, tai ką čia kalbėti apie mus...; nei darbuotojai jų nesilaiko.; Nei darbuotojai ... nesilaiko.; Nu o pačios auklėtojos irgi labai dažnai tas taisykles laužo, prisigalvoja naujų...; , o darbuotojai tikrai ne visada.; ...kad ir pačios auklėtojos dažnai nesilaiko.;</i>	7
		Ugdytinių nepaklusimas taisyklėms	<i>Nei man įdomu kokios ten taisyklės yra. Auklėtojos gal ir norėtų, kad mes jų laikytumės, bet nenori su mumis pyktis, be to, turi daug kitokių darbų, todėl nieko nesako... dauguma, ypač vyresni vaikai, taisyklių nesilaiko.; Yra tos elgesio taisyklės, bet aš tikrai jų visų nežinau... Už tai, kad nesilaikau labai pykstamės su auklėtojomis.. Aš nesilaikau ir niekas man nieko padaryti negali, auklėtojos tik daug kalba ir mažai daro...; ... nežinau kam čia jos reikalingos. Nei vaikai.. nesilaiko; ...nei vaikai nesilaiko...; Nelabai čia kas tų taisyklių laikosi... nežinau, gal mažesni vaikai ir labiau</i>	6

			<i>laikosi, bet vyresni tikrai ne... Mes kaip gyvename namuose be taisyklių, tai dauguma ir čia atėję be jų gyvena.; Yra labai daug vaikų, kurie nieko neklauso.; ...nesilaiko... vaikai.;</i>	
Nustatytų taisyklių laikymasis	6	Ugdytinių taisyklių laikymasis	<i>... kas yra juokingiausia... kad vaikai dažniausiai tų taisyklių laikosi...; Aš tai laikausi, bet visi kiti tai ne. Džin jiems ant tų auklėtojų...; Nei tie darbuotojai ten laikosi... jie patys nesilaiko tų taisyklių, o mums liepia taip elgtis.; Laikosi, bet tikrai ne visi..;</i>	4
		Darbuotojų taisyklių laikymasis	<i>Auklėtojos tų taisyklių dažniausiai laikosi ir mums liepia taip daryti...; O auklėtojos tai dažniausiai laikosi tų taisyklių, bet tikrai ne visada... jos turėtų ,mums rodyti pavyzdį.;</i>	2

8 lentelės tęsinys

Remiantis vaikų atsakymais, pagrindinė taisyklė laikinosios globos namuose – laikytis dienos režimo: yra nustatytas laikas, kada vaikai privalo atsikelti, nusiprausti, pavalgyti, ruošti namų darbus, žiūrėti televizorių ir pan. Didžioji dalis respondentų paminėjo, kad laikosi dienos režimo, globos namuose gyvena būtent tokiu dienos ritmu. Vaikai svarstė, kad su elgesio taisyklėmis laikinosios globos namuose buvo supažindinti tikriausiai, kai atvyko į šią įstaigą, tačiau dabar jų nebeprisimena arba prisimena, tačiau ne visas, ir jų dažniausiai nesilaiko. Taip pat vaikai pastebi, kad ne tik jie, bet ir darbuotojai nesilaiko nustatytų elgesio taisyklių, todėl, vaikų manymu, ir jiems neprivalu tų taisyklių paisyti. Tik vienas kitas vaikų teigė, jog laikinosios globos namuose yra nustatytos elgesio taisyklės ir jie jų laikosi. Kaip viena iš taisyklių buvo paminėta pagalba atliekant buitinius darbus, tokius kaip aplinkos ir kambarių tvarkymas. Vaikai nieko neužsiminė apie bendravimo su kitais, konfliktinių situacijų sprendimo ir pan. taisykles, kurios tenkintų vaiko gerovės sritį, įvardytą „rizika ir sauga“ ir apimančią aspektą „smurto patirtis“. Taigi galima būtų daryti prielaidą, kad taisyklės laikinosios globos namuose yra formalios ir nepakankamai orientuotos į vaiko gerovę, o kartu ir į jo fizinę bei dvasinę apsaugą.

Diskutuotina atsakymų subkategorija „Išėjimo ir grįžimo į globos namus tvarka“. Vaikų nepasitenkinimą, kad kyla problemų, norint praleisti laisvalaikį ne laikinosios globos namų teritorijoje, galima vertinti dvejopai: iš vienos pusės, galima teigti, kad nuo 2006 m., kai nevyriausybinė organizacijų grupė paskelbtame pranešime apie vaikų ir personalo padėtį vaikų globos įstaigose buvo akcentuota, kad „dabartinė vaikų globos įstaigų sistema yra sukurta remiantis „socialinės atskirties filosofija“, t. y. vaiko problemos sprendžiamos vaiko atskyrimo nuo visuomenės principu; kartais net pati vaikų globos įstaiga prisideda prie vaiko atskyrimo nuo visuomenės“ (Poviliūnas, 2007, p. 16), niekas nepasikeitė. Iš kitos pusės, tokių nepatogumų, matyt, vaikams kyla dėl to, kad jie nepratę būti kontroliuojami ir būtinybė, kuri savaime

suprantama daugeliui ne socialinės rizikos šeimose augančių vaikų, informuoti artimuosius apie tai kur išeini ir kada grįši, jiems neaiški.

Aukščiau minėtą „vaiko atskyrimo nuo visuomenės“ galbūt padėtų atskleisti interviu klausimas apie laikinosios globos namuose gyvenančių vaikų laisvalaikį. Kaip teigia I. Leliūgienė (2003), bendraamžių grupėse individus sieja bendra psichologinė-vertybine orientacija, drauge ir laisvalaikis, kuris jungia bendraamžius į tam tikras grupes. Vaikui labai svarbu lavinti kūrybiškumą, turėti galimybių pabūti vienam, pamąstyti. Kartu su bendraamžiais praleidžiamo laisvalaikio būdo pasirinkimas dažniausiai priklauso nuo interesų, pomėgių, bendros veiklos. Be paprasto laisvalaikio, mokslinėje literatūroje išskiriamas ir kultūrinis laisvalaikis, turintis didelės įtakos paauglio asmenybės formavimuisi. Kultūrinis laisvalaikis, I. Leliūgienės (2003, p. 52) teigimu, „praplečia jų akiratį, draugų ratą, sustiprina santykius su šeima (pasitikėjimą ja), padeda įgyvendinti kūrybinius sumanymus“. Tačiau, kaip galima suprasti iš interviu dalyvavusių vaikų atsakymų, laikinuosiuose globos namuose gyvenantys vaikai nelanko būrelių, organizuojamų bendrojo ugdymo(si) mokyklose, o jų pasiūlos globos namuose nėra. Neorganizuojama vaikams ir kultūrinių renginių, kas galbūt išties galėtų kompensuoti galimą akiračio plėtimo, kuris netenkinamas ar nepakankamai tenkinamas biologinėje šeimoje, poreikį. Greta to vaikai replikavo, kad čia jų niekas net ir neklausia, ko jie norėtų. Vadinasi, iš esmės vaikai laisvalaikį leidžia gana pasyviai. Apibendrinus pastaruosius interviu rezultatus, galima prieiti prie išvados, kad vaikų dalyvavimo, jo interesų teisės laikinuosiuose globos namuose nepaisoma.

2.3. Laikinosios globos namų darbuotojų požiūris į jų įstaigoje gyvenančių vaikų teisių užtikrinimą

Remiantis praktine patirtimi, tenka pastebėti, kad visuomenėje laikomasi nuomonės, jog dėl nedidelių atlyginimų, „neprestžižinės“ darbo vietos, nelengvų darbo sąlygų ir pan. darbą globos namuose renkasi nekompetentingi, geresnės darbo vietos nesusirandantys darbuotojai (be to, dažniausiai – moterys), todėl pirmiausiai tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų pasiskirstymą pagal lytį, amžių, išsilavinimą bei darbo stažą (9 lentelė).

Tyrime dalyvavusių laikinosios globos namų darbuotojų demografiniai duomenys (N=47, %)

Pasiskirstymas pagal lytį			
<i>Moterys</i>		<i>Vyrai</i>	
83		17	
Pasiskirstymas pagal amžių			
<i>21–30 metų</i>	<i>31–40 metų</i>	<i>41–50 metų</i>	<i>51–60 metų</i>
42	28	15	15
Pasiskirstymas pagal išsilavinimą			
<i>Profesinis</i>	<i>Aukštasis neuniversitetinis</i>		<i>Aukštasis universitetinis</i>
6	34		60
Pasiskirstymas pagal darbo stažą			
<i>Iki 5 metų</i>	<i>Iki 10 metų</i>	<i>Iki 20 metų</i>	<i>20 metų ir daugiau</i>
34	23	26	17

Apibendrinus anketinėje apklausoje dalyvavusių laikinosios globos namų darbuotojų demografinius duomenis, paaiškėjo, kad tyrime dalyvaujantys darbuotojai – socialiniai pedagogai, psichologai, įstaigos vadovai ir auklėtojai, kurių beveik visi įgiję aukštąjį išsilavinimą. Iš darbuotojų pasiskirstymo pagal amžių galima spręsti, kad didžia dalimi laikinosios vaikų globos namuose dirba jauni, t. y. 21–30 metų (42 %) ir 31–40 metų (28%) amžiaus žmonės. Iš to galima spręsti, kad globos namuose dirba pakankamai kompetentingi darbuotojai. Iš respondentų pasiskirstymo pagal darbo stažą matyti, kad net 66% respondentų turi didesnę nei 5 metų darbo stažą, todėl galima daryti prielaidą, kad dauguma laikinųjų globos namų darbuotojų turi pakankamą darbo su globos namuose gyvenančiais vaikais patirtį. Respondentų pasiskirstymas tiek pagal amžių, tiek pagal išsilavinimą ir darbo stažą daugmaž panašus. Todėl galima manyti, kad tyrimas vyko adekvačiai, nes rezultatai gauti iš įvairios trukmės darbo patirtį turinčių, įvairių amžiaus grupių ir skirtingą profesinį išsilavinimą įgijusių darbuotojų. Kaip teigia V. Gudžinskienė (2010), įstaigos darbuotojai yra vieni iš pagrindinių socialinių paslaugų teikimo elementų, nuo kurių priklauso vaiko poreikių patenkinimas, problemų sprendimas ir kokybė. Vaikų socialinės paslaugos yra ypatingai atsakinga ir sudėtinga veikla, kuri reikalauja aukštos profesinės kvalifikacijos ir motyvacijos. Svarbu, kad globos namuose dirbantys specialistai turėtų tinkamą profesinį išsilavinimą, praktinių įgūdžių bei darbo su vaikais patirties.

Vaikai yra labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis, o ypatingai pažeidžiami tėvų globos netekę vaikai, todėl jų teisėms užtikrinti reikalinga išskirtinė apsauga. Lietuvoje yra sąlyginai daug teisės aktų, ginančių vaiko teises. Todėl laikinosios globos namų darbuotojų buvo klausama nuomonės apie tai, ar Lietuvos įstatyminė bazė vaiko globos srityje užtikrina vaiko interesus. Didžiosios respondentų dalies (72%) nuomone, vaiko interesai yra užtikrinami tik iš dalies, 9% – jog nėra užtikrinami ir tik 19% respondentų mano, jog Lietuvos teisės aktai visiškai

užtikrina laikinai tėvų globos netekusio vaiko interesus. Taigi, galima daryti prielaidą, kad teisės aktai, darbuotojų nuomone, neatlieka savo pagrindinės funkcijos – nepadedą apsaugoti vaiko teisių ir teisėtų interesų.

Kaip jau buvo minėta, mūsų šalyje parengta ir priimta nemažai teisės aktų, įstatymų, įgyvendinančių ir ginančių vaiko teises. Papildant pirmąjį klausimą buvo siekiama sužinoti, kokie teisės aktai, laikinosios globos namų darbuotojų požiūriu, reikšmingiausi jų darbinės veiklos kontekste. Darbuotojai įvardijo tokius dokumentus:

- Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai (2007) (28 kartai).
- LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) (23 kartai).
- Vaiko globos organizavimo nuostatai (2002) (8 kartai).
- Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003) (7 kartai).
- Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) (5 kartai)
- LR Socialinių paslaugų įstatymas (2006) (4 kartai).
- LR Švietimo įstatymas (2006) (4 kartai).
- LR Apsaugos nuo smurto artimiausioje aplinkoje įstatymas (2011) (3 kartai).
- LR Civilinis kodeksas (3 kartai).
- Bendrieji Vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai (2003) (2 kartai).

Kaip buvo nurodyta teorinėje darbo dalyje, pagrindiniai tarptautiniai vaiko teises ginantys dokumentai – Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (JTVD) ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (JTK). Lietuva turi du strateginius dokumentus, sudarytus taikant JTVD ir JTK, tai – Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija ir Vaiko gerovės valstybės politikos strategija. Iš pirmo žvilgsnio galima numanyti, kad laikinosios globos namų darbuotojai yra pakankamai gerai susipažinę su įstatymine baze. Iš viso buvo paminėta net 10 teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą. Remiantis tyrimo dalyvių atsakymais, reikšmingiausiais yra laikomi šie LR teisės aktai: Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Vaiko globos organizavimo nuostatai, Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija ir Jungtinių tautų Vaiko teisių Konvencija. Visgi Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (tarptautinio dokumento) ir Vaiko gerovės valstybės politikos strategija (nacionalinis dokumentas) respondentų nebuvo įvardyti. Taipogi atkreiptinas dėmesys, kad iš 47 darbuotojų, dalyvavusių anketinėje apklausoje, net 9 negalėjo nurodyti, kokie teisiniai dokumentai reglamentuoja vaiko teises (pvz.: *Nežinau nei vieno įstatymo; ...reikia gilintis į įstatymus...; ...negaliu atsakyti, atleiskit...*). Galima daryti prielaidą, kad laikinosios globos namuose dirbantys specialistai nėra pakankamai susipažinę, kokie teisės aktai reglamentuoja vaiko teises, kartu kyla abejonių, ar jie būtų pakankamai kompetentingi ne tik suteikti reikalingą

teisinę pagalbą vaikui, bet ir patys, išmanydami įstatymus ir žinodami, kaip juos taikyti, vadovautųsi savo profesinėje veikloje.

Nepaisant to, kad darbuotojai nelabai žino vaiko teises ginančių įstatymų pavadinimus, dauguma jų įvardijo konkrečias vaikų teises, kurių, jų įsitikinimu, laikomasi laikinosios globos namuose (10 lentelė).

10 lentelė

Atskleistų kategorijų apie laikinosios globos namų ugdytinių teisės laikinosios globos namuose pasiskirstymas pagal dažnį (N=47)

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Vaiko socialinės teisės	32	Teisė į mokslą	<i>Mokslą; ..teisė į mokslą..; ugdytinių teisės į mokslą..; į mokslą;..sąlygas mokytis..; ..į mokymąsi..;</i>	22
		Teisė reikšti mintis	<i>reikšti mintis..; ..teisė į minties laisvę..; .. laisvą nuomonės išreiškimą..; <teisė būti išklausytam..</i>	5
		Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą	<i>...valstybės paramą ir išlaikymą..;</i>	3
		Teisė į nuomonę	<i>..teisė į nuomonę; ..asmeninę nuomonę..;</i>	2
Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį	20	Teisė į poilsį	<i>teisė į poilsį..> ;<..poilsį>;</i>	10
		Teisė į laisvalaikį	<i>..laisvalaikį..; ..laisvalaikis..; ..teisė į laisvalaikį..;</i>	10
Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas	19	Teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas	<i>Geros gyvenimo sąlygas; teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas..; ..tinkamos gyvenimo sąlygos; Teisė į tinkamas augti ir ugdytis gyvenimo sąlygas, į patogią ir saugią aplinką; ..teisė gyventi gan normaliomis sąlygomis..;</i>	16
		Teisė į pilnavertį gyvenimą	<i>..pilnavertį gyvenimą; ..į pilnavertį gyvenimą teisė..;</i>	3
Vaiko teisė būti sveikam	16	Teisė į tinkamos kokybės maisto produktų vartojimą	<i>Teisė į maistą; ..į pilnavertę mitybą..; ..visavertę mitybą..; ..tinkamą mitybą..; visavertį maistą; ..maistas..;</i>	10
		Teisė į kvalifikuotą medicinos pagalbą	<i>..sveikatos pagalbą..; ..reikalinga medicininę, psichologinę, socialinę ir kt pagalbą..; ..medicininę pagalbą..; ..gydymą..;</i>	5
		Higiena	<i>..asmens higieną..;</i>	1
Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę	14	Teisė į asmeninį gyvenimą	<i>Asmeninį gyvenimą; ..asmeninis gyvenimas..;</i>	9
		Teisė į laisvę	<i>Teisė į asmeninę laisvę..; ..laisvę..;</i>	2
		Teisė į apsaugą nuo smurto	<i>Teisė nebūti skriaudžiamam; teisė į apsaugą nuo smurto ir išnaudojimo;</i>	2
		Teisė į orumą	<i>..orumą..;</i>	1
Vaiko teisė į ypatingą apsaugą	13	Teisė į apsaugą	<i>Teisė į apsaugą; ...apsaugą...;</i>	7
		Teisė į saugų gyvenimą	<i>...teisė į saugų gyvenimą...; ..būti saugiam..; ...ypatinga apsauga..; ..saugią ir tinkamą augti aplinką;</i>	6
Vaiko teisė		Teisė turėti vaikystę	<i>..suaugusiųjų priežiūrą...; ..globą..;</i>	3

gyventi ir augti	4	Teisė į suaugusiųjų priežiūrą	<Teisė turėti vaikystę...>;	1
Teiginiai nepatekę į kitas kategorijas	5	Teisės aktų nežinojimas	Nežinau; Negaliu pasakyti...;	5

10 lentelės tęsinys

Dauguma apklausoje dalyvavusių laikinosios vaikų globos namuose dirbančių specialistų akcentavo vaiko socialinę teisę – teisę į mokslą. Tai bene visų žmonių – turinčių ar neturinčių vaikų – geriausiai žinoma teisė. Kiekvienam vaikui galimybė mokytis yra labai svarbi, nes tai geriausias būdas pažinti pasaulį, sužinoti naujų dalykų, vystytis, lavintis ir augti kaip asmenybei. Prie socialinių teisių taip pat priskiriama teisė reikšti savo mintis (5) ir nuomonę (2), teisė į valstybės paramą ir išlaikymą (3). Jau nuo pat mažų dienų vaikai yra mokomi, kad jie turi teisę į mokslą, į minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę bei pagal savo galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Vaikas turi teisę į valstybės paramą ir išlaikymą, jeigu jo šeima negali to užtikrinti.

Didelė dalis specialistų minėjo vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį (20). Šios teisės įgyvendinimui yra svarbus vaiko amžius, sveikata ir jo poreikiai. Poilsis vaikui svarbus, nes tai tas laikas, kada vaikas gali užsiimti ta veikla, kuri jam patinka. Prie šios teisės taip pat yra priskiriamas sąlygų sudarymas žaisti. Tik žaidimų metu vaikas aktyviai pažįsta pasaulį ir pats žaidimas vaikui sukelia daug teigiamų emocijų. Visgi, grįžtant prie interviu rezultatų (žr. šio darbo 41 p.), norėtusi priminti, kaip patys vaikai įvertino jiems sudaromas galimybes produktyviai leisti laisvalaikį.

Dar viena dažnai darbuotojų atsakymuose minima teisė – vaiko teisė į gyvenimo sąlygas (19). Ši teisė užtikrina vaiko gyvenimo sąlygas, kurios yra būtinos jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi. Kadangi ši vaiko teisė dažniausiai būna pažeidžiama jo šeimoje, ją užtikrinti tenka laikinosios vaikų globos namams bei jų darbuotojams.

Taip pat atsakymuose buvo minimos ir šios vaikų teisės: vaiko teisė būti sveikam (16), vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę (14), vaiko teisė į ypatingą apsaugą (13), vaiko teisė gyventi ir augti (4). Dalis respondentų atsakymuose nenurodė konkrečių pavyzdžių, o tiesiog teigė, kad Vaikai, gyvenantys laikinosios globos namuose turi tas pačias teises, kaip ir vaikai gyvenantys kartu su savo šeima (4) arba Vaikai turi visas teises, kurios yra įvardintos Vaiko teisių Konvencijoje (4) ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose (2). Ir tik 5 respondentai teigė, jog jie nežino ar negali atsakyti į pateiktą klausimą. Taigi, galima daryti išvadą, kad dauguma iš apklaustų respondentų yra pakankamai gerai susipažinę su vaikų teisėmis ir jos laikinosios vaikų globos namuose turėtų būti įgyvendinamos. Galima daryti

prilaidą, kad specialistai laikosi holistinio požiūrio į vaiko teises, todėl nebuvo minima išimtinai tik viena ar kelios vaiko teisės. Tai tik patvirtina, jog nei viena vaiko teisė negali būti svarbesnė už kitą, nes jos visos dera tarpusavyje, sudarydamos vaiko teisių sistemą.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip laikinosios globos namų darbuotojai vertina vaikų teises ir kurias jų priskiria kategorijoms „Labai svarbu“, „Svarbu“, „Gana svarbu“ arba „Nesvarbu“ (11 lentelė).

11 lentelė

Darbuotojų nuomonės pagal laikinosios globos namų ugdytinių teisių svarbumo kategorijas pasiskirstymas (N=47, %)

Teisės	Labai svarbu	Svarbu	Gana svarbu	Nesvarbu
Teisingas suaugusiųjų elgesys vaiko atžvilgiu	87,2	6,4	6,4	0
Pagarba vaiko nuomonei	51,1	42,6	4,3	2,1
Fizinis saugumas	76,6	19,1	4,3	0
Emocinis saugumas	70,2	21,3	8,5	0
Teisė į asmeninius daiktus	51,1	29,8	19,1	0
Teisė į laisvalaikį, poilsį ir žaidimus	31,9	42,6	23,4	2,1
Teisė į mokymąsi	78,7	17	4,3	0
Teisė būti su mylinčiais žmonėmis	66	27,7	6,4	0
Galimybė būti vienam	21,3	36,2	31,9	10,6
Pagalba mokantis	27,7	36,2	29,4	6,4
Teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę	27,7	38,3	31,9	2,1
Teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas	57,4	38,3	4,3	0
Teisė į valstybės apsaugą ir paramą	57,4	34	8,5	0
Teisė turėti asmeninį gyvenimą	63,8	25,5	10,6	0

Iš 11 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad laikinosios globos namų darbuotojams labai svarbus teisingas suaugusiųjų elgesys vaiko atžvilgiu (87,2%). Siekiant apsaugoti vaiką nuo netinkamo su juo elgesio šeimoje, vaikas yra apgyvendinamas globos įstaigoje, kurioje užkertamas kelias išnaudojimui ir netinkamam elgesiui su vaiku. Taip pat labai svarbu yra teisė į mokymąsi (78,7%), fizinis saugumas (76,6%), emocinis saugumas (70,2%) ir teisė būti su mylinčiais žmonėmis (66%). Pagal kategoriją *svarbu* pirmenybė teikiama teisei į laisvalaikį, poilsį ir žaidimus (42,6%) ir pagarbai į vaiko nuomonę (42,6%). Pagal kategoriją *gana svarbu* prioritetai išsidėstė taip: vaiko teisei į minties, sąžinės ir religijos laisvę (31,9%) ir galimybei būti vienam (31,9%). Tačiau svarbu paminėti, jog 10,6 % globos namų darbuotojų mano, jog vaiko teisė būti vienam yra nesvarbi. Tai galbūt galima paaiškinti kaip pasiteisinimą, jog globos namuose tiesiog nėra galimybės vaikui sudaryti sąlygų pabūti vienam. Dėl objektyvių priežasčių vaikui tenka gyvenamąją erdvę dalytis su kitais vaikais. Galima teigti, jog dauguma laikinosios globos namų darbuotojų išvardytas vaiko teises laiko arba labai svarbiomis, arba svarbiomis, todėl tikėtina, kad jos yra įgyvendinamos ir praktiškai.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kurios vaikų teisės, darbuotojų nuomone, laikinosios vaikų globos namuose yra įgyvendinamos (12 lentelė).

12 lentelė

Darbuotojų nuomonės pagal laikinosios globos namų ugdytinių teisių įgyvendinimo dažnumą globos institucijoje pasiskirstymas (N=47, %)

Teiginiai	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Globos namuose yra teisingai elgiamasi su vaikais	38,3	51,1	8,5	2,1
Vaikams suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti	38,3	38,3	23,4	0
Vaikai gali daryti įtaką sprendimams, kurie tiesiogiai siejasi su jais	14,9	53,2	31,9	0
Vaikai sulaukia paaiškinimo, kas gerai ir kas blogai	53,2	34	12,8	0
Sprendžiant mokymosi problemas, tariamasi su vaiku, kas jam geriausia padėtų	31,9	46,8	21,3	0
Su vaikais dirba psichologai	27,7	48,9	21,3	2,1
Su vaikais dirba socialiniai pedagogai	61,7	31,9	2,1	4,3
Darbuotojai suteikia reikalingą medicinos pagalbą	72,3	23,4	4,3	0
Darbuotojai paguodžia ir išklauso vaikus	31,9	53,2	14,9	0
Vaikai gali matytis su tėvais ir artimaisiais	31,9	48,9	19,1	0
Vaikai gali bendrauti su savo draugais	14,9	63,8	21,3	0
Vaikai gali pasirinkti norimą veiklą	21,3	57,4	17	4,3
Vaikai turi galimybę lankyti teatrą, parodas, važiuoti į ekskursijas	27,7	59,6	10,6	2,1
Vaikai gali pasirinkti kokius lankyti meninės ar sportinės veiklos būrelius	31,9	55,3	10,6	2,1
Vaikai turi vietą, kurioje gali pabūti vieni	8,5	27,7	55,3	8,5
Vaikai yra skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda	53,2	38,3	6,4	2,1
Vaikams yra užtikrinama pilnavertė mityba	61,7	31,9	6,4	0

Kaip matyti iš 12 lentelėje pateiktų duomenų, pagal kategoriją *visada* laikinosios vaikų globos namuose įgyvendinamos šios vaikų teisės: darbuotojai suteikia reikalingą medicinos pagalbą (72,3%), su vaikais dirba socialiniai pedagogai (61,7%) ir vaikams yra užtikrinama pilnavertė mityba (61,7%). Pagal kategoriją *dažnai* įgyvendinamos šios teisės: vaikai gali bendrauti su savo draugais (63,8%), vaikai turi galimybę lankyti teatrą, parodas, važiuoti į ekskursijas (59,6%) ir vaikai gali pasirinkti norimą veiklą (57,4%). Šie specialistų atsakymai vėlgi nevisai sutampa su laikinosios globos namuose gyvenančių vaikų nuomone, teigiančia, kad gyvena dienos režimo ritmu ir patys beveik negali rinktis norimos veiklos (žr. šio darbo 41 psl.). šiuos tyrimo duomenis galima būtų interpretuoti taip: vaikai, prieš patekdami į globos namus, gyveno aplinkoje, kur jų niekas nekontroliuodavo arba ta kontrolė būdavo nesisteninga, nenuosekli – kada keltis, kada gultis, kada valgyti, kada ruošti pamokas, kur ir su kuo išeina, kada grįš ir pan., tad suprantama, kad globos namuose, kur reikalaujama laikytis socialiai priimtinių elgesio taisyklių, kur laikomasi humanistinių vertybių principų (sąžiningumo, pagarbos, mandagumo, atjautos ir pan.), vaikams nėra lengva, jiems tai – nauja aplinka su

naujais reikalavimais, kurių esmės jie dar nėra perpratę. Remiantis darbuotojų atsakymais, *retai* globos namuose yra užtikrinamos šios teisės: vaikai turi vietą, kurioje gali pabūti vieni (55,3%), vaikai gali daryti įtaką sprendimams, kurie tiesiogiai siejasi su jais (31,9%) ir vaikams suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti (23,4%).

Galima teigti, kad laikinosios globos namų darbuotojams pirmiausia svarbu, kad būtų užtikrinta gerovė, vaiko fizinis ir emocinis saugumas, o tik vėliau rūpinamasi tuo, kad vaikas galėtų pasirinkti norimą veiklą, galėtų matytis su draugais, būtų tariamasi ir paisoma jo nuomonės. Taigi galima daryti prielaidą, jog laikinosios vaikų globos namuose sunkiausiai įgyvendinti sekasi vaiko dalyvavimo teisę. Vaikas labai *retai* gali daryti įtaką sprendimams, tiesiogiai susijusiems su juo pačiu. Taip pat svarbu paminėti, kad ne visada vaikams yra suteikiama visa reikalinga informacija, kai jie turi apsispręsti.

Toliau gilinantis į vaiko teisių užtikrinimą laikinosios vaikų globos namuose, darbuotojų buvo prašoma nurodyti, kaip vaikai yra informuojami apie jų teises (13 lentelė).

13 lentelė

Atskleistų kategorijų apie vaikų informavimo, susijusio su jų teisėmis, būdus laikinosios globos namuose pasiskirstymas pagal dažnį (N=47)

Kategorija	Sk	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Pokalbis	50	Informuoja įstaigos auklėtoja (-os)	<i>..vaikai informuojami pokalbiu auklėtojos.., ..auklėtoja papasakojama kaip čia vyksta gyvenimas..; ..auklėtojomis; Supažindina auklėtoja,..; ..arba auklėtojos..; ..supažindina auklėtojos..;</i>	26
		Informuoja įstaigos soc. Pedagogas	<i>Supažindinami atvykus soc. Pedagogu..; .. supažindinami tą pačią dieną, kai atvyksta soc. Pedagogas..; pokalbiai su soc. Pedagogais..; ..soc. pedagogė..; ..informuoja socialinis pedagogas..;</i>	18
		Informuoja įstaigos vadovas	<i>..įstaigos vadovas..;</i>	5
		Informuoja Vaiko teisių apsaugos specialistai	<i>Informuoja vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai..;</i>	1
Praktiniai užsiėmimai	17	Specialūs užsiėmimai	<i>..tam yra rengiami specialūs užsiėmimai..;</i>	4
		Pamokos	<i>vedamos pamokėlės..;</i>	4
		Apklaupos	<i>..vykdomos apklaupos..;</i>	3
		Diskusijos	<i>diskusijos..; ..per diskusiją..;</i>	3
		Grupiniai užsiėmimai	<i>bendraujama grupelėse pateikiant informaciją apie jų teises ir pareigas..;</i>	2
Viktorinos	<i>..viktorinos..;</i>	1		
Vizualinė medžiaga	6	Spausdinta medžiaga	<i>..galima duoti pasiskaityti apie jų teises ir pareigas..; ..skaito patys..; duodama pasiskaityti apie teises ir pareigas;</i>	4
		Informaciniai stendai	<i>Teikiama informacija stenduose..;</i>	2

Susirinkimas	4	Informuojama susirinkimų metu	<i>Susirinkimai...; Susirinkimų metu informuoja; susirinkimuose, kurie vyksta globos namuose..;</i>	4
--------------	---	-------------------------------	---	---

13 lentelės tęsinys

Apklaustos rezultatai rodo, kad vaikai apie savo teises dažniausiai yra supažindinami tą pačią dieną, kai atvyksta, pokalbio metu. Dažniausiai vaikus informuoja įstaigoje dirbantis auklėtojas (18) arba socialinis pedagogas (18), tačiau taip pat vaikai supažindinami su savo teisėmis tiek įstaigos vadovų (5), tiek vaiko teisių apsaugos specialistų (1). Iš gautų atsakymų galima išskirti dar tokius informavimo metodus: susirinkimai (4), praktiniai užsiėmimai, tokie kaip pamokos (4), viktorinos (1), diskusijos (3), apklausos (3), grupiniai užsiėmimai (2) ir vizualinė medžiaga, kai vaikams duodami pasiskaityti lankstinukai (4) apie jų teises ir pareigas globos namuose ar paruošiami informaciniai stendai (4). Iš visų respondentų tik vienas darbuotojas paminėjo, kad vaikams jų teisių klausimu nėra suteikiama labai daug informacijos. Galima daryti prielaidą, kad laikinosios vaikų globos namuose vaikus supažindinti su jų teisėmis siekiama kuo įvairesnėmis priemonėmis ir tai atlieka įvairūs įstaigoje dirbantys specialistai.

Tyrimu taip pat buvo siekta išsiaiškinti, iš kur laikinosios globos namų darbuotojai semiasi žinių, kaip reikia bendrauti su vaikais, kad nebūtų pažeidžiamos jų teisės (14 lentelė).

14 lentelė

Atskleistų kategorijų apie informacijos šaltinius pasiskirstymas pagal dažnį (N=47)

Kategorija	Sk.	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Žmogiškieji informacijos šaltiniai	92	Seminarai	<i>Seminarai, ..dažniausiai seminaruose.., Dalyvauju seminaruose..; Iš seminarų..; seminarų metu..</i>	28
		Bendradarbiavimas su kolegomis	<i>Pokalbiai su kolegomis; ..pasidalijimas darbo patirties su kolegomis..; diskusijose ir pokalbiuose su kolegomis..; ..iš pokalbių su kolegomis..; ..dalinuosi patirtimi su kolegomis; kitų specialistų patarimai padeda šiuo klausimu; ..bendraudami su kolegomis; ..pasitarimas su kolegomis..; kolegų bendradarbiavimas..; ..kolegės..;</i>	23
			<i>kalbuosi su savo tiesiogine viršininke..;</i>	4
		Asmeninė darbo patirtis	<i>Darbo patirtis; ..asmeninės patirties..; patirtis..; ..asmeninė patirtis..; ...ilgaamžiška patirtis..;</i>	13
		Konferencijos	<i>Konferencijose; ..dalyvavimas konferencijose..; ..konferencijų..;</i>	8
		Kvalifikacijos tobulinimas	<i>..Kvalifikacijos kėlimas..; keliama kvalifikacija..;</i>	6
			<i>..įvairūs mokymai..;</i>	1
		Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis (gerosios patirties sklaida)	<i>..pokalbiai su kitų institucijų atstovais ir kitų laik. Glob. Namų darbuotojais – gerosios patirties sklaida..; ..pokalbiai su kitų inst. Darbuotojais..; ..kitų globos namų darbuotojų patirtis..;</i>	3
			<i>bendradarbiauju su vaiko teisių apsaugos institucijomis...;</i>	2
Žiniasklaida	<i>..žiniasklaida..;</i>	2		

		Mokymo įstaigos	<i>kolegijoje mokoma..; universitete..;</i>	2
Dokumentiniai šaltiniai	53	Teisės aktai	<i>LR įstatymai..; ..taip pat įstatymai..; ..Lietuvos įstatymuose; ..LR įstatymų..; ..teisės aktų..; LR įstatyminės bazės..; peržvelgiu įstatymus..; remiuosi įvairiais įstatymais..; Teisės aktuose..; įstatymai..; ..vadovaujamės įstatymais..; domiuosi teisės aktais;</i>	27
		Mokslinė literatūra	<i>spec. Literatūra..; specialioje literatūroje..; ..speciali literatūra..; skaitau literatūrą..; mokslinė literatūra; knygos..; skaitau literatūrą..; ..moksliniai straipsniai..; ..mokslinė medžiaga..;</i>	16
		Internetiniai šaltiniai	<i>..internetinių svetainių..; internete..; ..internetu..;</i>	7
		Metodinė medžiaga	<i>..metodinės medžiagos skaitymas..;</i>	3

14 lentelės tęsinys

14 lentelėje iliustruojami laikinosios globos namų darbuotojų atsakymai į klausimą, kaip jie bendrauja su vaikais, kad nebūtų pažeidžiamos jų teisės, suskirstyti į dvi pagrindines kategorijas. Vienoje iš jų – *žmogiškieji informacijos šaltiniai* – kaip informacijos gavimo priemonė dažniausiai minima: dalyvavimas seminaruose (28), bendravimas ir dalijimasis darbo patirtimi su kolegomis (23), asmeninė darbo patirtis, kuri sukaupta ne per vienerius veiklos metus (13) ir dalyvavimas konferencijose (8). Kitoje kategorijoje – *dokumentiniai šaltiniai* – dažniausiai minima: teisės aktai (27), darbuotojai savo darbe remiasi Lietuvos Respublikos įstatymais, taip pat mokslinių straipsnių ir knygų skaitymas (16) bei internetiniai šaltiniai, kuriuose galima rasti medžiagos, susijusios su vaiko teisių apsauga (7). Todėl galima daryti prielaidą, kad specialistai, dirbantys laikinosios vaikų globos namuose, tobulina savo kvalifikaciją ir siekia įgyti darbui reikalingų žinių. Nors masinės informavimo priemonės švietimo(si) aspektu naudojamos galėtų būti ir dažniau.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, ar laikinosios vaikų globos namuose yra nustatytos ir auklėtiniams bei darbuotojams paskelbtos elgesio taisyklės (15 lentelė). Tą išsiaiškinti buvo svarbu, nes sudarytos gyvenimo sąlygos daro įtaką žmogaus sveikatai, jo elgesiui bei gyvenimo kokybei (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010).

15 lentelė

Atskleistų kategorijų apie elgesio taisyklės laikinosios vaikų globos namuose pasiskirstymas pagal dažnį (N=47)

Kategorija	Sk	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Dienos režimo laikymasis	38	Pamokų ruošą	<i>Pamokų ruošimas..; namų darbų atlikimas..; ..pamokų ruošą..; ..atlikti namų užduotis..;</i>	16
		Tvarkos palaikymas	<i>..palaikyti švarą..; ..aplinkos tvarkymas..; ..kambarių tvarkymas..; ..pasikloti lovą..; susitvarkyti savo gyvenamąją aplinką..;</i>	9
		Grįžimo į globos namus tvarka	<i>Grįžimas laiku; ..iki tam nustatyto laiko grįžti į namus; ..laiku grįžti į namus..;</i>	7
		Tinkamas maitinimasis	<i>Valgymas nustatytu laiku..; ..maitinimasis..; ..maitinimas..; valgymas tik valgykloje..;</i>	6

Geros manieros	34	Pagarba darbuotojams	<i>Vaikai privalo gerbti darbuotojus.;..gerbti darbuotojus.; ..pagarba darbuotojams.; aplinkiniams; ..pagarba pedagogams.;</i>	9
			<i>..klausyti auklėtojų.; neatsikalbinėti.;; išklausyti.;</i>	6
		Pagarba vaikams	<i>..pagarba vienas kitam.;;..vaikams.; ..kitiems vaikams.;</i>	4
		Pakantumas aplinkiniams	<i>..toleruoti kitus.; ..tolerancija.;</i>	2
		Tinkamas elgesys su kitais vaikais	<i>Tinkamas elgesys su vaikais.; ..tinkamas elgesys su kitais vaikais.;</i>	7
			<i>nežaloti vieniems kitų.; ..nežaloti vienas kito.;</i>	6
Pagalba kitiems	5	Pagalba jaunesniems vaikams	<i>..pasirūpinti jaunesniais.; ..rūpintis vienas kitu..>;</i>	3
		Pagalba darbuotojams	<i>..padėti auklėtojoms.;</i>	2
Sveika gyvensena	4	Nerūkymas	<i>..nerūkyti.;</i>	2
		Alkoholio neavartojimas	<i>..negerti.;</i>	2

15 lentelės tęsinys

Dauguma tyrimo dalyvių teigė, jog, jų žodžiais tariant, „*laikinosios vaikų globos namuose yra nustatytos elgesio taisyklės, dienos režimas*“ (13) ir „*šios taisyklės būna pakabintos vaikų gyvenamosiose patalpose*“ (2). Dauguma jų minėjo dienos režimo laikymąsi: vaikai privalo atlikti namų darbus (16), palaikyti tvarką ir švarą savo gyvenamosiose patalpose (9), grįžti į globos namus nustatytu laiku (7) bei tinkamai ir laiku maitintis (6). Specialistai taip pat įvardijo, kad iš ugdytinių yra tikimasi mandagaus elgesio, pagarbos darbuotojams (9) bei kitiems vaikams (4), socialiai priimtino elgesio su kitais globos namuose gyvenančiais vaikais (6). Iš laikinosios vaikų globos namuose gyvenančių ugdytinių taip pat yra tikimasi pagalbos kitiems – tiek jaunesniems kartu gyvenantiems vaikams (3), tiek darbuotojams (2). Taip pat svarbi elgesio taisyklė – laikinosios globos namuose draudžiama rūkyti (2) ir vartoti alkoholį (2). Taigi iš atsakymų matyti, kad vaikams laikinosios globos namuose privalu laikytis vidaus tvarkos taisyklių, prie ko jie nebuvo pratinami savo šeimose. Vaikų laisvė yra apribojama, nes globos namuose jie turi gyventi dienos režimo ritmu. Iš vaikų atsakymų (žr. šio darbo 42 psl.) galima suprasti, kad jie maištauja ir nesilaiko nustatytų taisyklių, kurių laikinosios globos namuose yra gana nemažai. Todėl galima daryti prielaidą, kad darbuotojai šiuo klausimu nepakankamai dirba. Kaip teigia K. Samašonok, V. Gudonis, A. Juodraitis (2010), į globos namus dažnai patenka vaikai ir paaugliai, turėję ankstyvą neigiamą patirtį, patyrę emocinį, fizinį smurtą, matę netinkamą tėvų elgesį. Tokių vaikų socialinė patirtis dažnai nesiderina su visuomenei priimtinomis dorovinėmis nuostatomis. Todėl ypatingai svarbu, kad globos namuose dirbantys specialistai organizuotų ugdomąją veiklą, vykdytų prevenciją, lavintų įgūdžius bei mokėjimus, keistų jų socialinę patirtį.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti pagrindines problemas, kurios trukdo sėkmingai užtikrinti vaikų teises laikinosios globos vaikų namuose (16 lentelė).

16 lentelė

Atskleistų kategorijų apie problemų, susijusių su vaiko teisių užtikrinimu laikinosios globos vaikų namuose, pasiskirstymas pagal dažnį (N=47)

Kategorija	Sk	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Problemos, kylančios dėl pačių vaikų netinkamo elgesio	93	Taisyklių nesilaikymas	<i>Nesilaiko taisyklių; Vaikai nenoriai laikosi taisyklių; ..vaikai joms prieštarauja, nesilaiko..; ..laužo taisykles..;..vaikų norai nesutampa su LVGN taisyklėmis..; ..vaikai nesupranta kam reikalingo taisyklės..; Vaikai į taisykles reaguoja neigiamai, ypatingai jei namuose jų nebuvo..; neatlieka pareigų...; ..negrįžta nustatytu laiku.; negrįžta, kad reikalaujama...;</i>	28
		Nenoras mokytis	<i>Nelanko mokyklos, nesimoko.., ..labai dažnai nelanko mokyklos.., ..nelanko pamokų..; ..nesimoko..; ..bėga iš pamokų..; nenori mokytis..;</i>	15
		Pasyvus elgesys	<i>Abejingi; ..abejingi aplinkai; ..abejingas elgesys..; ..abejingi viskam..; ..abejingi juos supančiai aplinkai..; ..pikti..;</i>	10
		Bėgimas iš globos namų	<i>..bėga iš namų..; Vaikai bėga iš globos namų; bėga iš namų, taip parodydami, kad šie namai jiems nereikalingi..;</i>	14
		Nepaklusnumas	<i>..neklauso auklėtojų..; ..neklauso darbuotojų patarimų..; ..neklauso..;</i>	10
		Asocialus elgesys	<i>..vagia..; ..vagiliauja..; vagia vieni iš kitų..;</i>	4
			<i>Smurtas..; dažnai smurtauja prieš kitus vaikus..;</i>	3
			<i>..triukšmauja...; ..neduoda ramybės kitiems..;</i>	3
			<i>..rūko..;</i>	3
			<i>..keikiasi..;</i>	2
		<i>..geria..;</i>	1	
Problemos, kylančios dėl išorinių veiksnių	6	Bendradarbiavimo stoka	<i>Sunkumai kylantys bendradarbiaujant su kitomis institucijomis;</i>	3
		Biologinės šeimos neigiamą įtaką	<i>Teises užtikrinti trukdo vaiko šeima..;</i>	2
		Teisės aktų neišbaigtumas	<i>Istatymai prasilenkia su realybe..;</i>	1
Teisių užtikrinimas	8	Problemų nebuvimas	<i>Nėra; Problemų nekyla; Jokių;</i>	8

Kaip matyti iš 16 lentelės, dažniausiai globos namų darbuotojai negali užtikrinti ugdytinių teisių dėl *vaikų netinkamo elgesio*, pvz., taisyklių nesilaikymo (28), nenoro mokytis ir bėgimo iš pamokų (15). Dar viena opi problema – vaikų bėgimas iš globos namų (14). Darbuotojai teigė, kad jiems sunku užtikrinti vaiko teises, kai jie bėga iš globos namų. Kaip dar vieną problemą specialistai įvardino tai, jog ugdytiniams yra būdingas pasyvus elgesys (10), nepaklusnumas (10) ir asocialus elgesys, pvz.: smurtas (3), vagystės (4), triukšmavimas (3), rūkymas (3) ir alkoholio vartojimas (1). Tyrimo duomenys patvirtina R. Braslauskienės (2001) teiginius, jog globos

namuose didelė dalis vaikų yra nedrausmingi, nepaisantys bendros tvarkos, iššaukiančiai besielgiantys, rūkantys ir stokojantys vidinės pusiausvyros. Kaip teigia R. Tamašauskienė (2007), šių vaikų socializacijos procesas yra sutrikęs, todėl jie pasižymi asocialiu elgesiu, dažnai elgiasi neapgalvotai, nemoka prisiimti atsakomybės už savo veiksmų pasekmes.

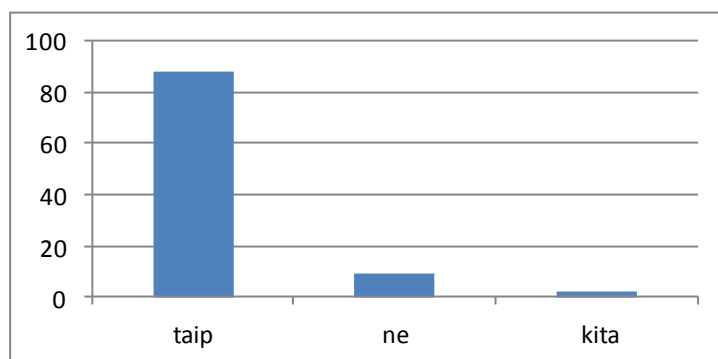
Kitoje problemų kategorijoje – *problemos, kylančios dėl išorinių veiksnių* – kategorijoje išskirta bendradarbiavimo su kitomis institucijomis stoka (3), biologinės šeimos neigiamą įtaką vaiko teisių užtikrinimo procesui (2) bei buvo minimos problemos dėl įstatymų prasilenkimo su realybe (1).

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog pagrindinės problemos, užtikrinant teises, kyla dėl pačių vaikų netinkamo elgesio laikinosios globos namuose.

2.3.1. Laikinosios globos namų bendradarbiavimas su kitomis institucijomis

Pagrindinės problemos ir barjerai, dėl kurių vaikų globos institucijos negali efektyviai įgyvendinti vaikų, netekusių tėvų globos arba galinčių jos netekti, teisių, subjektyviai vertinant, yra: profesionalių specialistų stoka, nepakankamai išplėtotą infrastruktūrą ir visuomenės vertybinės nuostatos (Česnuitytė, Okunevičiūtė–Neverauskienė, 2009). Norint suteikti globos namų auklėtiniams pagalbą integracijos ir socializacijos procese, įgyvendinti tikslus, reikalingas visų su vaiko ugdymu ir priežiūra susijusių specialistų sutelktumas, bendradarbiavimas, tikslus funkcijų pasiskirstymas ir veiklos koordinavimas (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010). Siekiant laikinosios vaikų globos namų veiklos kokybės, būtinas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, keitimasis gerąja patirtimi su kitų globos namų kolegomis. Todėl pirmiausia norėta išsiaiškinti, ar darbuotojai yra skatinami bendradarbiauti su kitomis institucijomis (4 priedas). Tyrimo duomenys parodė, kad dauguma laikinosios globos namų darbuotojų (79,1%) yra skatinami bendradarbiauti su kitomis institucijomis, mažesnė dalis (16,3 %) paminėjo, jog jie nėra skatinami, o likusieji (4,7%), kad tai priklauso nuo individualaus atvejo. Todėl galima daryti išvadą, kad bendradarbiavimas su kitomis institucijomis daugumoje laikinosios vaikų globos namų yra laikomas svarbiu veiksniu ir yra skatinamas, suprantant jo naudą tiek specialistams, tiek patiems vaikams.

Kaip jau buvo minėta, norint suteikti vaikams kuo efektyvesnę pagalbą yra būtinas įvairių institucijų tarpusavio bendradarbiavimas. Todėl tyrimu siekta išsiaiškinti, ar laikinosios globos namų darbuotojai bendradarbiauja su kitomis institucijomis teikiant pagalbą vaikui (1 pav.).

1 pav. **Bendradarbiavimo su kitomis institucijomis teikiant pagalbą vaikui, pasiskirstymas(%)**

88,4 % respondentų atsakė, jog yra bendradarbiaujama su kitomis institucijomis teikiant pagalbą vaikui. 9,3 % respondentų pareiškė, jog jų globos namuose nėra bendradarbiaujama ir tik 2,3 % teigė, kad tai priklauso nuo konkrečios situacijos, į kurią yra patekęs vaikas. Taigi, kaip matyti iš pateiktų atsakymų, specialistai beveik visada bendradarbiauja teikiant pagalbą vaikui su kitomis institucijomis. Todėl tikėtina, kad tokia pagalba yra labiau efektyvi ir veiksminga. Kaip teigia K. Samašonok, V. Gudonis, A. Juodraitis (2010), įvairios su vaikais susijusios organizacijos įpareigojamos bendradarbiauti, kad būtų įgyvendinamos vaiko teisės. Asmenys, atsakingi už vaikų globą, sprendžiant su vaiko interesais susijusius klausimus, siekia bendradarbiauti su psichologine-pedagogine tarnyba, socialinio darbo, teisėtvarkos, medicinos tarnybomis bei kitomis vaiko globos institucijomis, atstovaujančiomis vaiko interesus.

Papildant pastarąjį klausimą, buvo siekiama išsiaiškinti, su kuriomis būtent institucijomis ir kaip dažnai yra bendradarbiaujama (17 lentelė).

17 lentelė.

Laikinosios globos namų ir kitų institucijų bendradarbiavimo dažnumo pasiskirstymas (N=47, %)

Institucijos	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Nevyriausybinių organizacijų	11,6	51,2	37,2	0
Medicinos gydymo įstaigos	32,6	41,9	25,6	0
Socialinės paramos skyrius	58,1	39,5	2,3	0
Ugdymo įstaigos	48,8	51,2	0	0
Bendruomenės nariai	11,5	18,6	67,4	2,3
Kiti globos namai	18,6	34,9	20,9	25,9
PPT (Pedagoginė psichologinė tarnyba)	4,7	11,6	83,7	0
Socialinių paslaugų įstaigos	16,3	62,8	16,3	4,7
Šeima	27,9	58,1	14	0
Policija	86	14	0	0
Kitos Valstybinės institucijos	16,3	30,2	46,5	7

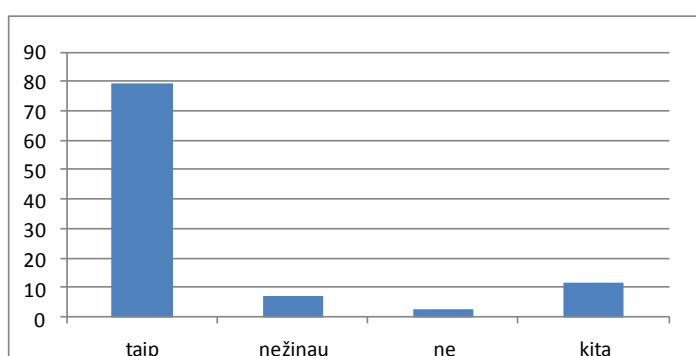
Kaip parodė tyrimo duomenys, laikinosios globos namų darbuotojai *visada* bendradarbiauja su policija (86%), socialinės paramos skyriumi (58,1%) ir ugdymo įstaigomis (48,8%). *Dažnai* bendradarbiaujama yra su socialinių paslaugų įstaigomis (62,8%), šeima

(58,1%) ir nevyriausybinėmis organizacijomis (51,2%). *Retai* bendradarbiaujama su pedagogine-psichologine tarnyba (83,7%), bendruomenės nariais (67,4%) ir kitomis valstybinėmis institucijomis (46,5%). Net ketvirtadalis (25,9 %) laikinosios globos namų darbuotojų teigė, kad *niekada* nebendradarbiauja su kitais globos namais. Apibendrinant duomenis, galima daryti išvadą, kad specialistai, teikdami pagalbą globotiniams, gana dažnai pasitelkia kitose institucijose dirbančius specialistus. Galima daryti prielaidą, kad šie specialistai įtraukiami tada, kai laikinosios globos namų darbuotojai nėra pajėgūs vieni išspręsti iškilusių problemų.

Norint suteikti veiksmingą pagalbą vaikams iš laikinosios globos namų, būtinas ne tik institucijoje dirbančių specialistų sutelktumas, bet ir bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, kurios teikia pagalbą vaikui. Tik taip vaikams galima suteikti reikalingą psichologinę, socialinę ir pedagoginę pagalbą ir užtikrinti tinkamą gyvenimo kokybę

2.3.2. Laikinosios globos namų darbas su biologine vaiko šeima

Lietuvoje vaiko teisės dažniausiai pažeidžiamos esant tarpusavyje susijusioms kelioms problemoms, pvz., bent vieno iš tėvų piktnaudžiavimas alkoholiu, psichologinis ir fizinis smurtas šeimoje, bent vieno iš tėvų bedarbystė ar tėvų skurdas. Dėl šių ir panašių problemų vaikai dažniausiai atsiranda laikinosios vaikų globos namuose. Pagrindinis šių globos namų tikslas yra grąžinti vaiką į šeimą, todėl tiek laikinosios globos namai, tiek kitos institucijos, atsakingos už vaiko teisių apsaugą, turėtų dirbti intensyvią socialinį darbą su nedarnia šeima, tuo metu kai vaikas yra nuo jos atskirtas. Todėl tyrimu norėta išsiaiškinti darbuotojų nuomonę apie tai, ar yra svarbu globos institucijai palaikyti ryšį su vaiko biologine šeima (2 pav.)

2 pav. Darbuotojų nuomonės apie tai, ar yra svarbu palaikyti ryšį su vaiko šeima, pasiskirstymas
N=47, (%)

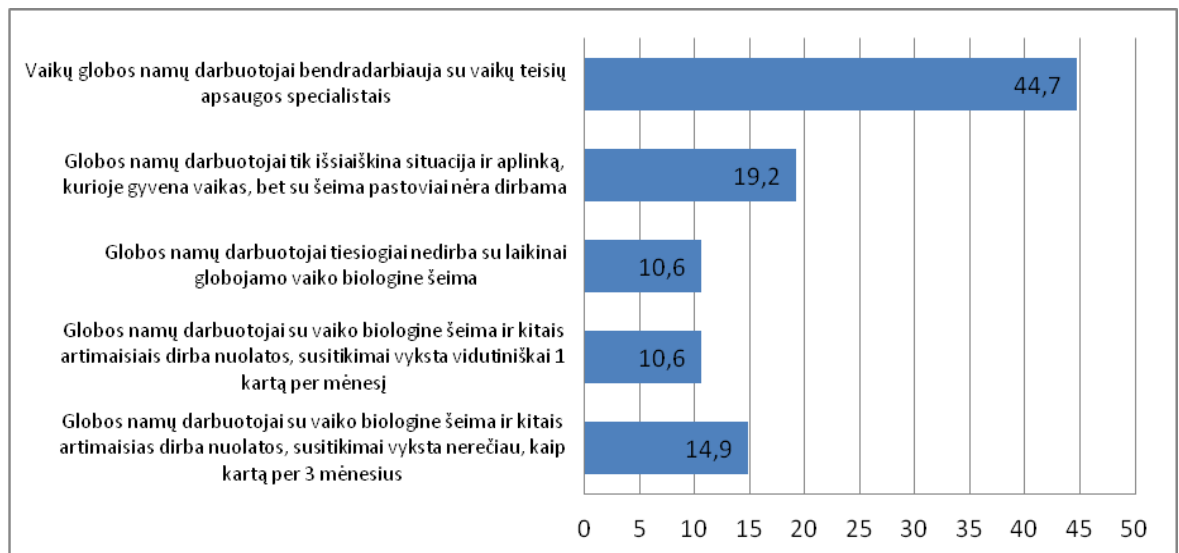
Remiantis tyrimo rezultatais, dauguma darbuotojų supranta, jog palaikyti ryšį su vaiko biologine šeima yra svarbu (79,1%), kur kas mažesnė dalis (11,6%) pažymėjo „kita“, aiškindami, kad tai priklauso nuo konkrečios situacijos ir šeimos. Tik 7% respondentų nežinojo, ar palaikyti

ryšį su vaiko šeima yra reikalinga. Galima daryti prielaidą, kad ne visi specialistai supranta ryšio su biologine šeima svarbą. Tačiau laikinosios globos namų specialistai turėtų kuo daugiau bendrauti ir teikti pagalbą vaiko biologinei šeimai. Svarbu nepamiršti, kad laikinoji globa gali būti apibūdinama kaip tarpinė grandis, kurios vieta tarp vaiko šeimos ir kitų globos institucijų, todėl darbas su šeima yra neišvengiamas. Kaip teigia K. Samašonok, V. Gudonis, A. Juodraitis (2010) suprantant neabejotiną šeimos svarbą vaiko psichosocialinei pilnavertei raidai, būtina užmegzti kuo glaudesnius kontaktus su globojamo vaiko šeima, ieškoti visų galimų ryšių su jais, siekiant juos išlaikyti, skatinti tėvų norą susigrąžinti vaiką.

Siekiant papildyti pastarąjį klausimą specialistų buvo teirujamasi apie tai, ar biologinei šeimai yra sudaromos sąlygos bendrauti su vaiku, jam patekus į globos įstaigą (5 priedas). Dauguma respondentų (76,7%) mano, kad laikinosios globos namuose biologinei vaiko šeimai yra sudaromos sąlygos bendrauti su vaiku. Mažesnę dalį respondentų (20,9%) teigė, jog sąlygos sudaromos *ne visada*. Taigi, galima daryti prielaidą, jog dauguma laikinosios globos namuose dirbančių specialistų skatina ir sudaro sąlygas šeimai ir artimiesiems palaikyti ryšius su vaiku.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar, specialistų nuomone, institucinė globa užtikrina vaiko biologinį, psichologinį ir socialinį vystymąsi (6 priedas). Paaiškėjo, kad didžioji dalis apklaustų laikinosios vaikų globos namuose dirbančių specialistų (65,1%) mano, kad institucinė globa užtikrina vaiko vystymąsi biologiniu, psichologiniu ir socialiniu aspektu tik *iš dalies*. 27,9% respondentų teigė, kad globos namuose vaiko vystymasis yra užtikrinamas *visiškai*. Ir tik nedidelė dalis (7%) mano, kad institucinė globa užtikrina vaiko įvairiapusį vystymąsi. Nors Lietuvos Respublikos Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose (2007) suformuluota vaiko laikinosios globos sąvoka apima likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą ir kitų jam tinkamai dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymą ir palaikymą, tačiau galima daryti prielaidą, kad ne visuomet globos institucijai pavyksta užtikrinti visapusišką vaiko vystymąsi.

Dažniausiai laikinosios globos namai turi pagrindinį tikslą – grąžinti vaiką į šeimą ir šis tikslas labai dažnai pasiekiamas. Tačiau jeigu biologinėje šeimoje neįvyksta esminių pokyčių, problema išlieka ir vaikui gyventi namų aplinkoje vėl tampa nesaugu. Todėl turi būti dirbama ir su pačiu vaiku ir su biologine vaiko šeima (Alifanovienė, Šerytė, 2006). Tyrimu aiškintasi, kaip yra teikiama pagalba į laikinąją globą patekusio vaiko biologinei šeimai (3 pav.).

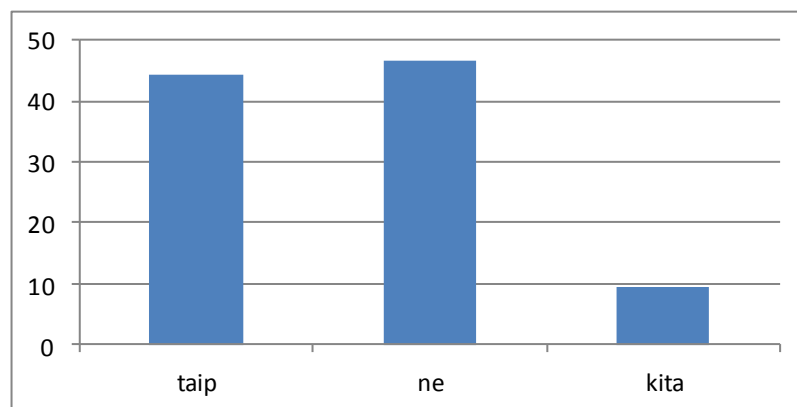

3 pav. Darbuotojų vertinimo raiška apie vykdomą darbą su biologine vaiko šeima N=47, (%)

Kaip matyti 3 paveiksle, didžioji dalis laikinosios vaikų globos namuose dirbančių specialistų (44,7%) teigia, jog teikiant pagalbą vaiko biologinei šeimai yra bendradarbiaujama su vaikų teisių apsaugos specialistais. Nemaža specialistų dalis (19,2%) sutinka su teiginiu, jog laikinosios globos namų darbuotojai tik išsiaiškina situaciją ir aplinką, kurioje gyvena vaikas, bet su šeima nuolatos nėra dirbama. Svarbu atkreipti dėmesį, kad 10,6% laikinosios globos namų specialistų teigia, kad tiesiogiai nėra dirbama su laikinai globojamo vaiko šeima. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad pasitvirtino D. Alifanovienės ir R. Šerytės (2006) nuomonė apie tai, jog didžiausias laikinosios globos namų minusas yra tas, kad šiose institucijose dažniausiai nėra vykdomas socioedukacinis darbas su pačiu vaiku, jo biologine šeima ar būsimais globėjais.

Kaip teigia L. Radzevičienė (2003), būtina ieškoti visų galimų kontaktų su vaiko motina ar jo tėvais ir išlaikyti ar atnaujinti ryšį su jais, skatinant jų norą susigrąžinti vaiką, mokyti keisti gyvenimo būdą, stiprinti pasitikėjimą savo jėgomis, padėti įveikti krizinę situaciją bei kliūtis, kurioms esant vaikas buvo atiduotas valstybės globai. Todėl svarbu orientuotis ne tik į vaiką, bet ir į jo tėvus, kurie ir toliau lieka gyventi jiems įprastoje aplinkoje. Yra būtinas darbas su šeimomis, kurios atiduoda savo vaikus valstybės globai.

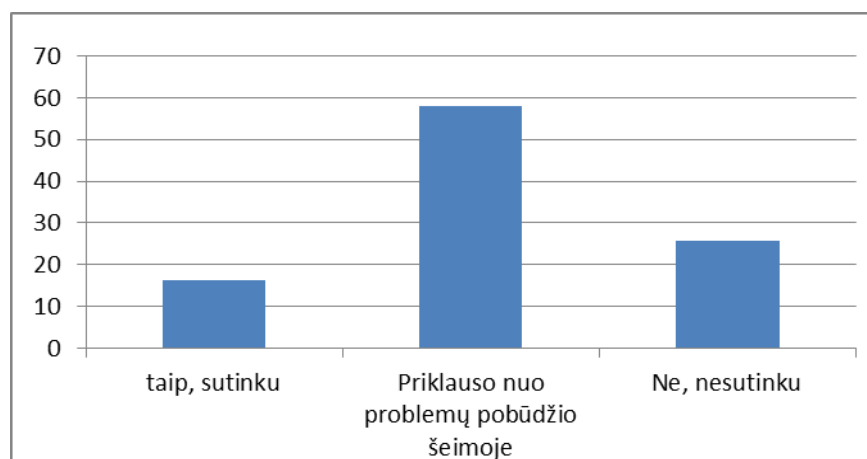
Galvojant apie vaiko santykius su biologine šeima tiek šiandien, tiek ateityje, neišvengiamai kyla būtinybė padėti ne tik vaikui, bet ir biologinei šeimai (Radzevičienė, 2003). Tam, kad pagalba būtų kuo efektyvesnė būtinas laikinosios globos namų specialistų bendradarbiavimas su kitomis institucijomis teikiant pagalbą vaiko šeimai. Todėl tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar yra dirbamas tarpinstitucinis komandinis darbas su šeima (4 pav.).

4 pav. Darbuotojų nuomonės apie tarpinstitucinį komandinį darbą su šeima pasiskirstymas (N=47, %)

Apibendrinus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad specialistų nuomonės pasiskirstė beveik tolygiai į dvi dalis. Viena respondentų grupė (44,6%) teigė, kad jų globos namai vykdo tarpinstitucinį komandinį darbą su šeima, o kita dalis (46,5%), – kad tokia veikla nėra atliekama. 9,3 % darbuotojų teigė, kad tai priklauso nuo pagalbos šeimai pobūdžio. Pasak K. Samašonok, V. Gudonio, A. Juodraičio (2010), norint suteikti tinkamą pagalbą, reikalingas visų su vaiko ugdymu ir priežiūra susijusių specialistų sutelktumas, bendradarbiavimas, tikslus funkcijų pasiskirstymas ir veiklos koordinavimas. Iš tyrimo dalyvių atsakymų galima spręsti, kad didesnę dalis laikinosios vaikų globos namų specialistų nedirba su vaiko šeima tarpinstitucinio komandinio darbo. Todėl galima daryti prielaidą, kad dažnai su biologine šeima vykdamas darbas vyksta paviršutiniškai, nėra siekiama iš esmės pakeisti įsisenėjusių problemų.

Augti vaikui geriausia yra biologinėje šeimoje, kad ir kokia ji būtų. Todėl vaikai globos įstaigoje apgyvendinami tik kraštutiniu atveju, kai savo namuose gyventi tampa nebesaugu. Todėl tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti specialistų nuomonę apie tai, ar vaikui geriau augti probleminėje šeimoje nei institucinėje globoje (5 pav.).

5 pav. Darbuotojų nuomonės apie tai, ar vaikui geriau augti probleminėje šeimoje nei globos institucijoje, pasiskirstymas (N=47, %)

Procentinė tyrimo rezultatų raiška rodo, kad didžiosios daugumos apklausos dalyvių nuomone (58,1 %), kur geriau augti vaikui, priklauso nuo problemų pobūdžio šeimoje. 25,6 % specialistų nesutinka su teiginiu, kad probleminėje šeimoje vaikui geriau nei globos namuose. Ir tik nedidelė dalis (16,3 %) respondentų mano, kad vaikui geriausias sąlygas gali sudaryti tik šeima. Galima daryti prielaidą, jog specialistai prioritetą teikia vaiko gyvenimui šeimoje, tačiau atkreiptinas dėmesys į problemų pobūdį šeimoje.

Kaip teigia M. Barkauskaitė ir V. Gripkienė (1998), iš visų globos formų globa šeimoje yra palankiausia vaiko asmenybės vystymuisi. Kiekvienam vaikui sėkmingai augti ir ugdytis reikia šeimos, kuria būtų galima džiaugtis, kurioje galima jaustis saugiai. Šeimos narių ir vaiko santykiai yra pagrindas toliau plėtoti savo santykius su aplinka, pasirengti visuomeniniam gyvenimui.

IŠVADOS

1. Išanalizavus vaikų požiūrį, išryškėjo, jog laikinosios globos namuose nepakankamai paisoma vaiko teisės į emocinį saugumą. Per mažai dėmesio skiriama vaiko adaptacijai įstaigoje. Vaikai ne visada sulaukia paaiškinimų jiems rūpimais klausimais, o santykiai su darbuotojais – grynai dalykiški, neasmeniniai. Taip pat ne visada paisoma vaikų dalyvavimo ir jų interesų pirmumo teisės.
2. Tyrimo metu gauti duomenys rodo, jog laikinųjų globos namų darbuotojai yra pakankamai gerai susipažinę tiek su vaiko teisėmis, tiek su jas reglamentuojančiais teisės aktais. Specialistai iš visų vaiko teisių labiausiai prioritetą teikia teisingam suaugusiųjų elgesiui su vaiku, teisei į mokslą bei fiziniam ir emociniam saugumui. Specialistai nuolat tobulina savo kvalifikaciją ir siekia įgyti kuo daugiau darbui reikalingų žinių.
3. Laikinosios globos įstaigose sunkiausiai sekasi įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę. Vaikai dažniausiai negali daryti įtakos sprendimams, tiesiogiai susijusiems su jais pačiais, taip pat ne visada yra suteikiama reikalinga informacija, kai reikia apsispręsti.
4. Nustatyta, kad viena iš pagrindinių problemų, trukdančių tinkamai užtikrinti vaikų teises laikinosios vaikų globos namuose, yra pačių vaikų netinkamas elgesys, toks kaip taisyklių nesilaikymas, bėgimas iš globos namų, nenoras mokytis, asocialus elgesys ir kt.
5. Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis daugumoje laikinųjų globos namų yra laikomas svarbiu veiksmu ir skatinamas, suprantant jo naudą tiek specialistams, tiek patiems vaikams. Dažniausiai bendradarbiaujama su policija, socialinės paramos skyriumi ir ugdymo įstaigomis, tačiau pasigendama aktyvesnio bendradarbiavimo su bendruomenės nariais, pedagoginėmis - psichologinėmis tarnybomis bei kitais vaikų globos namais.
6. Remiantis tyrimo duomenimis, laikinosios vaikų globos namuose dirbantys specialistai svarbiu veiksmu laiko ryšių palaikymą su vaiko biologine šeima. Tėvams yra sudaromos sąlygos matytis ir bendrauti su vaiku, tačiau dažnai nėra vykdomas tiesioginis darbas su vaiko tėvais.
7. Tyrimo hipotezė, kad tėvų globos netekusių vaikų teisės laikinosios globos institucijoje nepakankamai užtikrinamos, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Laikinosios vaikų globos namų darbuotojams:

1. Svarbiausias vaidmuo ir atsakomybė už vaikų teisių užtikrinimą laikinosios globos namuose pirmiausiai tenka darbuotojams, kurie privalo būti teoriškai pasirengę ir bendrauti su kiekvienu vaiku taip, kad tas bendravimas būtų pagrįstas pagarba jo teisėms.
2. Būtina atkreipti ypatingą dėmesį į vaiko adaptacijos laikinosios vaikų globos namuose laikotarpį: padėti vaikui įveikti krizes, palaikyti šiltus ir draugiškus santykius su auklėtiniais. Vaikų globos namuose kiekvienas vaikas turi žinoti, kad čia yra jam artimas žmogus, kuriuo gali pasitikėti, jam išsipasakoti ir sulaukti įvairiapusės pagalbos. Svarbu nepalikti vaiko vieno su jo problemomis.
3. Laikinosios globos vaikų namai neturėtų apsiriboti vien stacionarių paslaugų teikimu vaikui. Specialistai turėtų organizuoti praktinius užsiėmimus vaiko tėvams, aktyvinti ir motyvuoti šeimas pačias spręsti savo problemas. Taip pat turėtų organizuoti savitarpio pagalbos grupes, kurių metu specialistai galėtų analizuoti ir spręsti sunkumus bei problemas, psichologų, pedagogų, medikų konsultacijas; esant būtinybei – atlikti konsultanto, tarpininko, mokytojo ar organizatoriaus vaidmenis. Svarbu, kad laikinosios globos namuose dirbantys specialistai neperimtų tėvų pareigų, o įgalintų tėvus pačius atlikti savo pareigas.
4. Specialistai, norėdami suteikti kokybišką pagalbą ugdytiniams, užtikrinti jų teisių įgyvendinimą ir apsaugą, turėtų daugiau bendradarbiauti tiek tarpusavyje, tiek su kitomis institucijomis, daugiau konsultuotis su kitų institucijų specialistais vaiko teisių apsaugos klausimais; sprendžiant globotinių problemas, reikėtų įtraukti Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistus, policiją, sveikatos ir švietimo įstaigų specialistus. Būtina suprasti, kad veiksminga pagalba gali būti suteikiama tik visų specialistų bendromis pastangomis.
5. Specialistai, dirbantys su laikinosios globos namų auklėtiniais turėtų remtis pozityviu požiūriu tiek į patį vaiką, tiek į biologinę jo šeimą, nes neigiamas požiūris įtakoja santykių kokybę. Svarbu priimti vaiką kaip sau lygiavertį partnerį visuose reikaluose, stengtis atsikratyti stereotipų, jog vaikai „nepakankamai stiprūs“ šeimos ir visuomenės nariai; atsižvelgti į kiekvieno vaiko individualumą, unikalumą ir matyti teigiamus bruožus bei ugdyti teigiamą požiūrį į kasdieninį gyvenimą; dažniau leisti vaikui pačiam priimti sprendimus, paisyti jo nuomonės, nuolat padrąsinti.
6. Laikinosios globos namų specialistai turėtų kuo daugiau bendrauti ir teikti pagalbą vaiko biologinei šeimai. Svarbu nepamiršti, kad laikinoji globa apibūdinama kaip tarpinė

grandis, kurios vieta tarp vaiko šeimos ir kitų globos institucijų, todėl darbas su šeima yra neišvengiamas.

7. Specialistai vaikui suprantama kalba turi suteikti visą reikalingą informaciją apie jo teises ir pareigas iš karto vaikui atvykus į globos namus, supažindinti jį su įstaigoje galiojančiomis taisyklėmis ir supratingai padėti jam lengviau adaptuotis naujoje aplinkoje.
8. Laikinosios globos namų darbuotojai, dirbdami su vaikais, turi supažindinti juos su socialiai priimtinais elgesio normomis, humanistinėmis vertybėmis, kantriai padėti vaikui formuoti pageidautiną elgesį.

LITERATŪRA

1. Alifanovienė D., Šerytė R. (2006). Laikinosios vaikų globos plėtros galimybės specialistų požiūriu. *Specialusis ugdymas*, 1(14), p. 2–41.
2. Alifanovienė D., Tautkutė A. (2006). Laikinosios vaikų globos plėtros galimybės: darbo su biologine šeima aspektas. *Specialusis ugdymas*, 2(15), p. 99–108.
3. Augis R ir kt. (Red.). (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
4. Barkauskaitė M., Grikpėdienė V. (1998). *Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius: VPU leidykla.
5. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius.
6. Braslauskienė R. (2001). Bešeimių vaikų socialinių – pedagoginių situacijų globos įstaigose tyrimas. *Pedagogika*, 50, p. 34–39.
7. Čepukienė V., Pakrošnis R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas*, 2(19), p. 31–44.
8. Česnuitytė V., Okunevičiūtė–Neverauskienė O. (2009). Problems in implementing Children's rights for Children without parental care and Children at risk of losing parental care in Lithuania. *Mokslo darbai*, 8(2), p. 35–43.
9. Drakšienė A. (2005). Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisė. *Teisė*, 54, p. 59–69.
10. Dromantienė L., Šalaševičiūtė R. (2006). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje: Socialinių darbuotojų vaidmuo. *Socialinis darbas*, 5(1), p. 79–88.
11. Fonagy P, Gergely G, Jurist E. L, Target M. (2002). *Affect regulation, mentalization and the development of the Self*. [Žiūrėta 2012-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=15&sid=69d62602-2f4b-4105-9afd-63b168e57181%40sessionmgr10>>.
12. Gerhardt S. (2004). *Why Love Matters: How Affection Shapes a Baby's Brain*. [Žiūrėta 2012-10-17]. Prieiga per internetą : <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=15&sid=69d62602-2f4b-4105-9afd-63b168e57181%40sessionmgr10>>.
13. Goštautas A., Pakrošnis R, Čepukienė V. (2004). Paauglių, gyvenančių globos įstaigoje, psichosocialinio prisitaikymo sunkumai. *Specialusis ugdymas*, 1(10), p. 30–38.
14. Gudonis V, Butkutė I, Samašonok K. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2(19), p. 8–21.

15. Gudonis V, Samašonok K, Gudžiūnaitė R. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių su abiem tėvais, savęs vertinimo ypatumai. *Ugdymo psichologija* (19), p. 7–17.
16. Gudžinskienė V. (2010). Socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, bendrųjų gebėjimų įsivertinimas. *Socialinis ugdymas*, 13(24), p. 5–12.
17. Ignatavičienė S., Žukauskienė R. (1997). *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius.
18. Jonynienė Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 15, p. 129–142.
19. Jonynienė Ž. (2009). Vaiko teisių įgyvendinimas: mokyklos demokratėjimo rodiklis. *Socialinis darbas*, 8(2), p. 51–64.
20. Juodraitis A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
21. Kabašinskaitė, D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija. Sociologija*, 3, p. 43–49.
22. Kaffemanas R. (2000). Globos namų ir specialiųjų mokyklų auklėtinių elgesio problemos. *Specialusis ugdymas*, 3, p. 70–76.
23. Kaffemanienė I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
24. Kairienė B., Dzindzaliėtienė G. (2009). Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaida. *Socialinis ugdymas*, 9(20), p. 55–69.
25. Kairienė B., Žiemienė R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas*, 6(2), p. 43–50.
26. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Kaunas: Judex.
27. Katiliūtė–Boydston, D. (1997). Bihevizmas ir humanistinė psichologija: dvi žmogaus prigimties sampratos individualistinėje visuomenėje. *Psichologija. Mokslo darbai*, 16, p. 18–30.
28. Kerulienė I. (2009). Tėvų požiūris į vaiko teisių apsaugą Lietuvoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), p. 109–113.
29. Kovalkienė J., Leliūgienė I. (2005). Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 5(59), p. 41–53.
30. Kviesskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: VPU leidykla.
31. Lanauskienė R., Čepienė A. (2007). Vaikų globos namų ugdytinių adaptacija. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3(14), p. 56–60.
32. Laurinavičiūtė J., Cibulskaitė N. (2008). Paauglių, laikinai „netekusių“ tėvų globos, emocinės būsenos ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 19, p. 37–42.

33. Lekavičienė R., Vasiliauskaitė Z., Antinienė D., Almonaitienė J. (2010). *Bendravimo psichologija šiuolaikiškai*. Vilnius: Alma littera.
34. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
35. Leliūgienė I. (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
36. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
37. Lietuvos statistikos departamentas. (2012). *Socialinės paslaugos 2011m.* [Žiūrėta 2012-08-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2012_06_Socialine_apsauga.xls>.
38. Matulevičiūtė D. (2009). *Globa*. [Žiūrėta 2012-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.ppkc.lt/main.php/id/1051/lang/1>>.
39. Mikalauskaitė A. (2001). Socialinė parama šeimai. *Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001*. Vilnius.
40. Pearce J.W., Pezzot–Pearce T.D. (2001). *Psychotherapeutic Approaches to Children in Foster Care: Guidance from Attachment Theory*. [žiūrėta 2012-11-07]. Prieiga per internetą: <web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=18&sid=94b3e762-b226-4ece-9be9-053435e6a71c%40sessionmgr14>.
41. Poviliūnas A. (2007). *Kova su vaikų skurdu ir vaikų socialinės aprėptiems skatinimas: Nacionalinės politikos krypties tyrimas*. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.skurdas.lt/files/main/lithuania-1-2007-lt.pdf> [Žiūrėta 2012-05-16].
42. Radzevičienė L. (2000). Ankstyvojo amžiaus deprivuotų vaikų psichosocialinės raidos bruožai. *Pedagogika. Mokslo darbai*, 45, p. 92–100.
43. Radzevičienė L. (2003). Kūdikių namų auklėtinių tėvų socialinės reabilitacijos aspektas. *Socialinis darbas*, 2(4), p. 57–67.
44. Ruibienė R. (1999). Laikinosios globos organizavimas. *Socialinis ugdymas*, 2, p. 74–75.
45. Rupkuvienė S, Pociūtė A. (2008). Vaikų globos namų ugdytinių vertybinės orientacijos. Rupkuvienė S (sud.). *Empiriniai socioeducaciniai tyrimai. Mokymosi motyvacijos ir vaikų globos namų ugdytinių problemos*. Vilnius: Ciklonas.
46. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius.
47. Samašonok K, Gudonis V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinės ir elgesio strategijos: lyties ypatumai. *Specialusis ugdymas: Mokslo darbai*, 2, p. 74–87.
48. Samašonok K, Gudonis V, Juodraitis A. (2010). *Institucinio ugdymo ir adaptyvaus elgesio dermės modeliavimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
49. Samašonok K, Gudonis V, Žukauskienė R. (2005). Globos namų auklėtinių adaptacijos mokykloje ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 15, p. 7–17.

50. Samašonok K, Žukauskienė R. (2005). Globos namų auklėtinių adaptacijos mokykloje ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 15, p. 7–17 .
51. Socialinis pranešimas 2011–2012. (2012). [žiūrėta 2012-08-03]. Prieiga per internetą: <www.socmin.lt/index.php?-1351634479>.
52. Stripeikienė J. (2003). Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto problema. *Jurisprudencija*, 42(34), p. 12–17.
53. Šalaševičiūtė R., Bedorf A., Blažys V. Ir kt. (2006). *Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose. Tyrimo ataskaita*. [Žiūrėta 2012-07-02]. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/TYRIMAI/Vaiko_teisiu_padetis.pdf>.
54. Tamašauskienė R. (2007). Paauglių, gyvenančių vaikų globos namuose, socialinių vaidmenų supratimas ir priėmimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(15), p. 116–120.
55. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
56. Vaičiulienė A. (2004). *Paauglio psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Presvika.
57. Valickas G. (1991). *Asmenybės savęs vertinimas*. Vilnius.
58. Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2012). *2011 metų veiklos ataskaita*. [Žiūrėta 2012-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vaikoteises.lt/media/file/2011patigalutine.pdf>>.
59. Zambacevičienė E P, Stanaitienė L. (2001). Mokyklinės adaptacijos veiksniai. *Pedagogika*, 54, p. 192–97 .
60. Želvys R. (2007). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Margi Raštai.
61. Žukauskienė R, Leiputė O, Malinauskienė, O. (2001). Situational determinants of the attributional style and emotional problems: a comparative study of orphaned and abandoned children and children living with a parent (parents). *Socialinis darbas*, 6(32), p. 56–63.

ŠALTINIAI: TEISINIAI AKTAI

1. Dėl Bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 120–5414 .
2. Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 126–4501.
3. Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 66-1916.

4. *Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija* (1959). [Žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm>.
5. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501.
6. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių kontekste. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 31(1)-4125.
7. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51-1932.
8. Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 101-2550.
9. Konvencija dėl valdžios institucijų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 75-2640.
10. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimiausioje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 72-3475.
11. *Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas*. (2006). Vilnius: Mūsų saulužė.
12. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (1992). [žiūrėta 2012 – 10 – 03]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.
13. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 17-589.
14. Lietuvos Respublikos Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 61-2360.
15. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 50-1432.
16. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807.
17. Vaiko globos organizavimo nuostatai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 35-1275.
18. *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija*. (2003). [žiūrėta 2012-05-09]. Prieiga per internetą: <http://www.istatymas.lt/istatymai/vaiko_geroves_valstybes_politikos_koncepcija.htm>.